

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Ekonomická fakulta
Katedra regionálního managementu

Diplomová práce

Možnosti udržitelného rozvoje regionu v souvislosti s Dark tourism

Vypracovala: Bc. Anežka Procházková
Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

České Budějovice 2022

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Ekonomická fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Anežka PROCHÁZKOVÁ
Osobní číslo: E19598
Studijní program: N6208 Ekonomika a management
Studijní obor: Strukturální politika EU a rozvoj venkova
Téma práce: Možnosti udržitelného rozvoje regionu v souvislosti s Dark tourism
Zadávající katedra: Katedra regionálního managementu a práva

Zásady pro vypracování

Cíl práce:

Cílem práce je analyzovat vybrané památky v České republice a zjistit, jaký mají dopad na udržitelný rozvoj daného region v segmentu tzv. Temné turistiky. Přispívá temná turistika k udržitelnosti těchto památek? Cílem je také zhodnocení filmové propagace těchto památek.

Metodika práce:

Teoretická část představuje základní pojmy týkající se problematiky temné turistiky, nacismu a holocaust. Zabírá se vybranými místy ve světě i v České republice, které jsou spjaty s temnou turistikou.

Praktická část se zaměřuje na tři historicky významná místa v České republice – Terezín, Lidice a Ležáky, Pravoslavný chrám svatého Cyrila a Metoděje v Praze. Pro výzkum je použita metoda analýzy dostupných dat z jednotlivých památek doplněná o metodu polostrukturovaných rozhovorů. Následně je vypracována SWOT analýza a doporučení z hlediska udržitelného rozvoje přesahujícího památníky samotné.

Rámcová osnova:

1. Úvod, 2. Cíle a metodika, 3. Literární přehled, 4. Praktická část, 5. Návrhová část, 6. Diskuze, 7. Závěr a doporučení, I. Summary, II. Použitá literatura, III. Seznam zkratek, tabulek, grafů a obrázků, IV. Přílohy.

Rozsah pracovní zprávy: 50 – 60 stran

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

- Amort, Č. (1965). Heydrichiáda. Naše vojsko, Praha.
Bauman, Z., & Ogrocká Jana. (2010). Modernita a Holocaust. Sociologické nakladatelství.
Bártík, F. (2008). Tábor Vojna: ve světle vzpomínek bývalých vězňů. Praha: Vyšehrad. Moderní dějiny (Vyšehrad).
Burián, M. (2002). Atentát: operace Anthropoid 1941 – 1942. Ministerstvo obrany České republiky – AVIS.
Evans, R. J. (2004). The coming of the third reich. Penguin.
Frank, A., Drápal, M., & Jacobsenová, M. (2014). Deník. Triáda.
Robinson, P., Heitmann, S., & Dieke, P. (2011). Research Themes for Tourism. Willingford, UK: CAB International.
Rojek, C., (1993). Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel. Macmillan.
Sharpley, R. (2005). Travels to the Edge of Darkness: Toward a Typology of Dark Tourism, in C. Ryan, et al (eds), Taking Tourism to the Limits: Issues,

Concepts and Managerial Perspectives, Oxford: Elsevier, 217 – 228.

Stone, P. (2006). A Dark Tourism Spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. An Interdisciplinary International Journal, (54), 145-160.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.**
Katedra regionálního managementu a práva

Datum zadání diplomové práce: **27. ledna 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2022**

doc. Dr. Ing. Dagmar Škodová Parmová
děkanka

UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (26)
370 05 České Budějovice

doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 2. února 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to — v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Ekonomickou fakultou — elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 16. září 2022

.....

Bc. Anežka Procházková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Miloslavu Lapkovi, CSc., za vstřícnost a cenné připomínky při realizaci diplomové práce.

OBSAH

1	ÚVOD.....	3
2	CÍLE A METODIKA	5
3	LITERÁRNÍ PŘEHLED	8
3.1	Temná turistika.....	8
3.1.1	Počátek temné turistiky	10
3.1.2	Typy temné turistiky	11
3.1.3	Udržitelná turistika	13
3.2	Vybrané příklady temné turistiky ve světě.....	16
3.2.1	Koncentrační tábor Osvětim – Polsko	17
3.2.2	Pearl Harbour – USA	17
3.2.3	Dům Anny Frankové v Amsterdamu – Holandsko	18
3.2.4	Hirošima – Japonsko.....	18
3.2.5	Černobyl – Ukrajina.....	19
3.2.6	Ground zero – World Trade Center – USA	19
3.3	Temná turistika v České republice.....	20
3.3.1	Terezín	20
3.3.2	Chrám sv. Cyrila a Metoděje	22
3.3.3	Lidice a Ležáky.....	24
3.3.4	Jáchymovské peklo a věž smrti	26
3.3.5	Slavkovské bojiště	26
3.3.6	Areál bojiště bitvy u Hradce Králové	27
3.3.7	Památník Vojna u Příbrami.....	27
3.3.8	Vyšehradský hřbitov – Slavín.....	27
3.3.9	Václavské náměstí v Praze	28
3.3.10	Zámek ve Velkých Losinách na Šumpersku.....	29
3.4	Nacismus	29
3.4.1	Adolf Hitler.....	31
3.4.2	Holocaust	32
4	PRAKTICKÁ ČÁST	35
4.1	Terezín.....	35
4.1.1	Ekonomický pilíř	35
4.1.2	Environmentální pilíř.....	36

4.1.3	Sociální pilíř.....	36
4.1.4	Kulturní pilíř.....	41
4.2	Lidice a Ležáky	44
4.2.1	Ekonomický pilíř.....	45
4.2.2	Environmentální pilíř	47
4.2.3	Sociální pilíř	47
4.2.4	Kulturní pilíř.....	51
4.3	Chrám sv. Cyrila a Metoděje.....	51
4.3.1	Ekonomický pilíř.....	51
4.3.2	Environmentální pilíř	51
4.3.3	Sociální pilíř	51
4.3.4	Kulturní pilíř.....	52
4.4	SWOT analýza.....	53
4.4.1	SWOT analýza Terezín	53
4.4.2	SWOT analýza Lidice a Ležáky.....	57
4.4.3	SWOT analýza chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze	61
4.4.4	Závěr SWOT analýzy.....	64
5	NÁVRHOVÁ ČÁST.....	66
5.1	Terezín	66
5.2	Lidice a Ležáky	67
5.3	Chrám sv. Cyrila a Metoděje.....	68
6	DISKUZE.....	70
7	ZÁVĚR A DOPORUČENÍ.....	76
I.	SUMMARY	79
II.	POUŽITÁ LITERATURA.....	80
III.	SEZNAM ZKRATEK.....	87
IV.	SEZNAM TABULEK.....	88
V.	SEZNAM OBRÁZKŮ	89
VI.	SEZNAM PŘÍLOH.....	90
VII.	PŘÍLOHY	

1 ÚVOD

„*The dirty little secret of the tourism industry.*“ (Marcel, 2004)

Důležitost historie, povědomí o hrůzách prováděných na lidských životech, respekt a sounáležitost. Na druhé straně komercializace odehraných tragédií, morální nezodpovědnost či prodej nevkusných suvenýrů na místech s hlubokou pietou. To vše charakterizuje Dark tourism neboli temnou turistiku. Tento druh turistiky lze zcela jistě označit za nový trend, který zažil největší rozkvět během poloviny 90. let, ačkoliv fenomén navštěvování míst spjatých se smrtí existuje již od dob poutníků a jejich náboženských cest.

Genius loci, jinak řečeno duch místa, představuje nedílnou součást temné turistiky. Jedná se o kombinaci poznávání a prožívání atmosféry daného místa. Vyvolává subjektivní pocit. To znamená, že každý návštěvník může zažívat jiné pocity, ať už se jedná o historii místa, osobní zkušenost, pocit neopakovatelnosti, kulturní ztvárnění či záhadnost (Šípek et al., 2012).

V současnosti se jedná o běžně zpracovávané téma. Škála autorů jak světových, tak i českých je velmi obsáhlá. Část literární rešerše je založena a zpracována napříč dostupnými zdroji z oblasti odborné literatury a internetových zdrojů. Téma temné turistiky je značně rozsáhlé a obsahuje hlubokou historii. Po celém světě existuje nespočet míst, která jsou spojena s temným turismem.

Práce se věnuje udržitelnosti památek ve spojení s trvale udržitelným rozvojem. Všechny pilíře, ekonomický, environmentální a sociální, jsou jednotlivě rozpracovány a navázány na jednotlivě vybrané památníky. Mezi pilíře je zahrnut i čtvrtý, méně uváděný kulturní pilíř. Jeho cílem je dát společnosti povědomí a poskytnout rámec pro další generace. V této práci čtvrtý pilíř poskytuje informace o filmové propagaci vybraných míst a ediční činnosti jednotlivých památníků. Pro zpracování kulturního pilíře je využita publikace *Culture in, for and as Sustainable Development*, která poskytuje veškeré potřebné informace ohledně jeho porozumění.

Práce je rozdělena do několika částí. Na část teoretickou, která čerpá z odborné literatury, a část praktickou, která je zaměřena na vybrané památky temné turistiky v České republice.

V teoretické části se práce zaměřuje na vymezení pojmu temná turistika a na místa spojená s touto problematikou. Podává stručný přehled nejznámějších temných míst ve světě i v České republice. Každé z míst je popsáno, proč a z jakých důvodů je označeno za místo temné turistiky. Dále se tato část zabývá nacismem a holocaustem. Soustřeďuje se na krutosti, které byly během tohoto režimu spáchány, a také vysvětluje, co znamená období holocaustu. Celá teoretická část je ukončena podkapitolou s názvem Popírání holocaustu, v níž je uvedeno, jak se lidé a státy snaží oprostít od jakékoliv souvislosti či spoluúčasti na „*konečném řešení židovské otázky*“.

Praktická část se zabývá třemi vybranými českými památkami temného turismu. Konkrétně se jedná o koncentrační tábor Terezín, v důsledku heydrichiády vypálené obce Lidice a Ležáky a pravoslavný chrám svatého Cyrila a Metoděje v Praze, který se stal útočištěm československých parašutistů, kteří provedli atentát na nacistického prominenta Reinharda Heydricha. Výše zmíněná propagace památek je v této práci pojata ve smyslu filmovém, což znamená, že osudy vybraných míst jsou natolik významné, že byly převedeny na filmová plátna.

2 CÍLE A METODIKA

Cílem diplomové práce je analyzovat vybraná tři území temné turistiky v České republice. Jedná se koncentrační tábor Terezín, vypálené obce Lidice a Ležáky a pravoslavný chrám svatého Cyrila a Metoděje v Praze.

Práce vychází z dostupné literatury od českých i zahraničních autorů. Velkou část potřebných materiálů pro zpracování praktické části poskytly jednotlivé památníky.

Záměrem případové studie je zmapovat jednotlivé pilíře udržitelného rozvoje – ekonomický, environmentální, sociální a kulturní. Ekonomický pilíř zahrnuje informace o finanční situaci jednotlivých památníků a o možnostech čerpání dotací pro budoucí rozvoj z operačních programů. Environmentální pilíř představuje současný stav budov a areálů památníků. Sociální pilíř podává informace o statistikách návštěvnosti dle pohlaví, věku a národnosti a o činnosti jednotlivých památníků. Propagace takto historicky významných míst je velmi podstatným faktorem pro jejich kulturní rozvoj. Pro tuto diplomovou práci byla zvolena filmová propagace a ediční činnost výše zmíněných třech míst.

Pro vyhodnocení získaných informací z jednotlivých pilířů je použita metoda SWOT analýzy.

Dle Kašíka a Havlíčka (2015) SWOT analýza představuje základní a nejvyužívanější nástroj pro zjištění tržního postavení organizace. Název je odvozen z anglického významu počátečních písmen zkratky SWOT:

- SWOT – Strengths = silné stránky,
- SWOT – Weaknesses = slabé stránky,
- SWOT – Opportunities = příležitosti,
- SWOT – Threats = hrozby.

Silné stránky obsahují veškeré vnitřní výhody. Může se jednat o odbornost, motivaci, technologii, finance atd. Při správném uchopení těchto výhod se vytyčené požadavky stávají snáze splnitelné.

Opakem silných stránek jsou stránky slabé, které představují nedostatky, se kterými se organizace potýká. Může to být nedostatek financí, dopravních prostředků, zdrojů, motivace či špatná pověst.

Veškeré okolnosti, které jsou pro podnik příznivé a zatím nejsou v kompetencích organizace, zahrnují příležitosti.

Hrozby představují nepříznivé vlivy, které negativně ovlivňují poptávku po nabídce organizace. Například vládní deficit, silná konkurence, vládní regulace, politická nestabilita (Sabbaghi & Vaidyanathan, 2004).

Hlavním záměrem SWOT analýzy je identifikovat silné a slabé stránky organizace a jejich porovnání s hlavními vlivy okolí podniku. Příležitosti a jejich vyhledávání a uvědomování představují klíčový faktor pro úspěch (Sedláčková & Buchta, 2006).

Správný postup při sestavování SWOT analýzy by měl být následující:

- Příprava na provedení SWOT analýzy.
- Identifikace a hodnocení silných a slabých stránek.
- Identifikace a hodnocení hrozeb a příležitostí.
- Tvorba matice SWOT (Grasseová et al., 2012).

Pro vyhodnocení SWOT analýzy je použita metoda matematického vyhodnocení. Ke každému kritériu uvedenému ve SWOT matici je přiřazena hodnota od 1 do 5.

Tabulka 1: Metoda matematického vyhodnocení SWOT analýzy

Silné stránky	Jak moc je kritérium důležité? 1 = málo důležité; 5 = hodně důležité	Jak dobře si v této silné stránce památník vede? 1 = lehce dobře, 5 = výjimečně dobře
Slabé stránky	Jak moc je kritérium důležité? 1 = málo důležité; 5 = hodně důležité	Jak špatně si v této slabé stránce památník vede? 1 = trochu špatně; 5 = extrémně špatně
Hrozby	Jak moc je kritérium důležité? 1 = málo důležité; 5 = hodně důležité	Jak moc by využití dané příležitosti památníku pomohlo? 1 = trochu; 5 = hodně
Příležitosti	Jak moc je kritérium důležité? 1 = málo důležité; 5 = hodně důležité	Jak moc by daná hrozba mohla památníku uškodit? 1 = trochu; 5 = hodně

Zdroj: vlastní zpracování

Silné stránky a příležitosti – čím více udělených bodů, tím silnější je daná silná stránka a tím slibnější je daná příležitost.

Slabé stránky a hrozby – čím více udělených bodů, tím slabší je daná slabá stránka a tím je blíže k dané hrozbě.

Důležitost kritéria je vynásobena jejím hodnocením a výsledná hodnota znázorňuje, jak důležitá je daná položka a jak moc by se jí památník měl věnovat.

Dále byla využita metoda polostrukturovaných rozhovorů, které sloužily k pochopení problematiky a k objasnění SWOT analýzy. Metoda byla zvolena z důvodu přímé sociální interakce s respondentem. Prostřednictvím rozhovorů sdílí dotazovaní své

zkušenosti, názory, postoje a fakta, jež se týkají daného tématu. Tazatel má předem vypracované schéma rozhovoru, avšak během něj může měnit pořadí otázek. Některé otázky lze vynechat, některé přidat. To představuje tazatelovu výhodu, jelikož může rozhovor přizpůsobit dané situaci.

Rozhovory byly sestaveny pro zaměstnance vybraných památníků – Terezín, Lidice a Ležáky, chrám sv. Cyrila a Metoděje. Z každého památníku byli k dispozici tři respondenti, kteří se vedeného rozhovoru zúčastnili.

Vyhodnocení jednotlivých rozhovorů proběhlo formou částečných přepisů. Pro práci byly vybrány nejadekvátnější odpovědi dotazovaných pracovníků památníků, samotní respondenti zůstali anonymní.

3 LITERÁRNÍ PŘEHLED

3.1 Temná turistika

Temná turistika, jak naznačuje název, je spjata s místy, která sehrála důležitou roli v minulosti. Tato místa jsou často spojována s druhou světovou válkou, teroristickými útoky či katastrofickými událostmi. Dnes se temná turistika dostává do rozsáhlého povědomí lidí a nabývá na popularitě. Zajímají se o ni nejen lidé s vášní pro cestování či historii, ale také lidé, kteří touží zažít atmosféru daného místa, rádi prožívají strach anebo chtějí uctít památku obětí.

„Pod pojmem temný cestovní ruch rozumíme cestovní ruch, který zahrnuje cestování mimo místo trvalého bydliště za účelem návštěv míst, atraktivit a aktivit spojených se smrtí, utrpením, neštěstím, strachem nebo smutkem.“ (Kotíková, 2013, s. 79)

Temný turismus je jedním z odvětví cestovního ruchu, které nelze přesně definovat. Poprvé se tento pojem objevil v roce 1996 ve zvláštním vydání časopisu *International Journal of Heritage Studies*. Jeho autoři Malcolm Foley a John Lennon definovali temný turismus jako fenomén návštěvy míst spojených se smrtí, tragickými událostmi a katastrofami za účelem vzdělávání, vzpomínky na dané události či zábavy (Foley & Lennon, 1996).

Tarlow (2005, s. 48) popisuje Dark tourism jako: *„Visitation to places where tragedies or historically noteworthy death has occurred and that continue to impact our lives.“* Z této definice vyplývá, že se jedná o návštěvu míst, na kterých se odehrála tragická událost nebo historicky významná úmrtí, která ovlivňují naše životy i v současné době.

Uvedení autoři se ve svých definicích přesně shodují na tom, že lidé vyhledávají místa spojená se smrtí a neštěstím. Foley a Lennon (1996) dále zahrnují do definice i podstatu vzdělání a vzpomínek. Zmiňují i fakt, že lidé mohou tento druh turistiky vyhledávat z důvodu zábavy.

Temná turistika si klade za jeden z nejdůležitějších cílů skloubit minulost s přítomností a poskytnout ucelený obraz současné společnosti. Snaží se v lidech vyvolat city a emoce. U některých jedinců může docházet i k pocitu sounáležitosti s národním dědictvím.

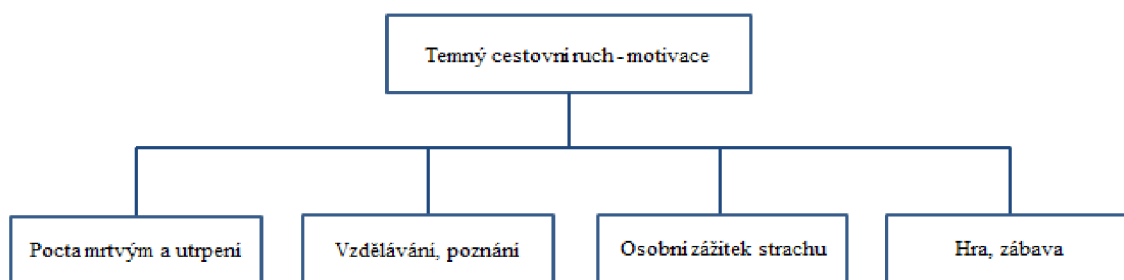
Primárním cílem tedy není co nejvyšší počet návštěvníků těchto míst, ale snaha o soucítění a respekt historie.

V dnešní době nabývá tento druh turistiky i jiného rozměru, a to vzdělávání. Organizují se školní exkurze doprovázené průvodcem či turistické zájezdy, školení a webináře. Je velmi důležité, aby se tato oblast neustále rozvíjela a dostávala do širšího povědomí společnosti. Jedná se totiž o místa a události, na které se nezapomíná.

Motivací pro tento druh turistiky také mohou být rodinné kořeny, a to ve smyslu příbuzných či známých, kteří zažili hrůzy koncentračních táborů či byli součástí podobných tragédií.

Kotíková (2013) ve své publikaci *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu* popisuje čtyři různé možné motivace pro temný turismus.

Obrázek 1: Motivace k temnému cestovnímu ruchu

Zdroj: Kotíková, 2013; vlastní zpracování

Z uvedeného schématu je zcela zřejmé, že návštěvníci temná místa nemusejí navštěvovat ze stejných důvodů, ale je důležité, aby se navzájem respektovali.

Masa lidí vyhledává adrenalin, pocit strachu, touhu po poznání něčeho nového, neobjeveného, a právě proto je lákají místa, která mají temnou historii.

Biran, Poria a Oren (2011) rozčlenili motivaci pro temný turismus do čtyř skupin:

- a. *vidět a uvěřit* – lidé navštěvují místa za účelem uvěření, že se tragické události opravdu staly,
- b. *učit se a porozumět* – účastníci se chtějí vzdělávat o tragédiích, které se v historii udály,
- c. *slavná místa spojená se smrtí jako atrakce* – turisté projevují zájem o místa smrti, soucítí s oběťmi a vyjadřují svou empatii,
- d. *zážitek emočního dědictví* – návštěvníci míst se touží sžít s historickým dědictvím, a tím vyvolat emocionální zážitek.

S rozvojem odvětví temné turistiky dochází i k její komercializaci. Lze tedy říci, že místa, která zažila tragédii, se přeměňují na místa určená k byznysu.

Je možné konstatovat, že temná turistika vzájemně spojuje čtyři skutečnosti, kterými jsou historie, dědictví, cestovní ruch a tragédie.

3.1.1 Počátek temné turistiky

Ačkoliv se temná turistika v literatuře často uvádí jako novodobý druh turistiky, její kořeny sahají již do období starověkého Říma. Podle autora Philipa R. Stona byly za první případy temného turismu považovány gladiátorské hry v Koloseu, které představovaly lidské utrpení a bolest. Diváci aktivně prožívali danou atmosféru a chtěli vidět více násilí (Stone, 2006).

Poutníci podnikali cesty po celém světě. Například do Jeruzaléma proudilo velké množství lidí, kteří navštěvovali místo ukřižování Ježíše Krista (Robinson et al., 2011).

Dalším obdobím temné turistiky bylo 19. století, pro které byly typické bezcitné popravy volně přístupné veřejnosti, jež se postupně staly vyhledávanou atrakcí pro diváky. Typicky lze uvést londýnský Tyburn. Zde byli odsouzeni zločinci, kteří se provinili proti královskému majestátu. Tyburn byl již upraven pro diváky tak, aby měl každý co nejlepší výhled na viníka, kterého čekala smrt (Stone, 2006).

Tato skutečnost utkví v paměti každému, kdo se s tímto tématem setká alespoň v literatuře. Výše zmíněná místa temné turistiky bezpochyby patří k temným dobám historie, ale ještě nelze mluvit o cíleném turismu. V těchto dobách nebyly pořádány žádné zájezdy, organizované návštěvy míst. Lze říci, že se jednalo spíše o formu zábavy a o volný čas než o cestovní ruch.

Největší rozmach tohoto druhu turistiky nastal na konci 18. a začátku 19. století. Nejnavštěvovanějšími místy doby se staly Waterloo a římské město Pompeje.

Na rozvoji temné turistiky ve 20. století se nejvýznamněji podílely I. a II. světová válka. Lidé navštěvují koncentrační a vyhlazovací tábory, vesnice srovnané se zemí a místa spojená s tímto obdobím.

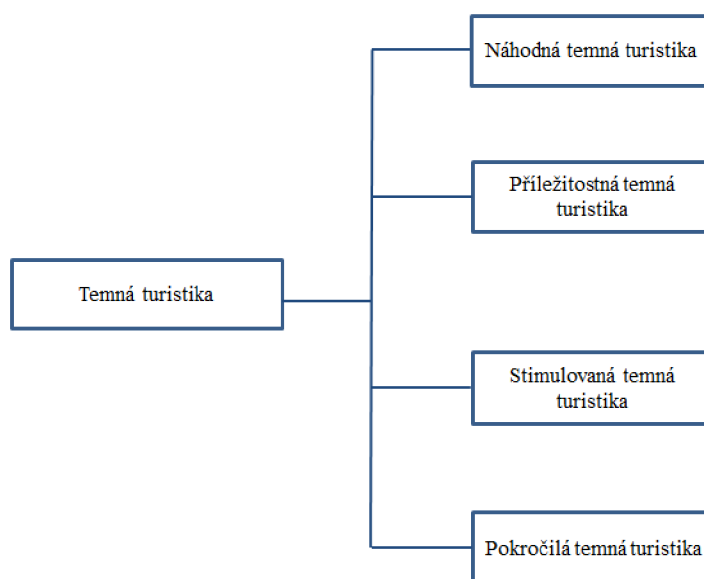
Popularita temného turismu nabývá neustále na popularitě i v současné době. Cestovní agentury prodávají zájezdy a jednodenní exkurze organizované přímo do míst

spojených s tragédiemi. Lidé vyhledávají dovolené v blízkosti těchto poznamenaných lokalit. Školy pořádají vzdělávací prohlídky.

3.1.2 Typy temné turistiky

Jak uvádí Richard Sharpley, profesor cestovního ruchu a rozvoje působící na anglické univerzitě University of Central Lancashire v Prestonu, temný turismus lze rozdělit do několika sekcí z hlediska úmyslnosti či náhody navštívení místa, které je označeno za místo temné turistiky.

Obrázek 2: Typy temné turistiky

Zdroj: Sharpley, 2005; vlastní zpracování

Obrázek lze považovat za stupnici zainteresovanosti turistů do temné turistiky.

První v žebříčku, *náhodná temná turistika*, naznačuje, že lidé, kteří se na daná místa temného turismu dostanou, jednají náhodně. Turisté nejeví žádný zájem o tato místa a nevyhledávají je. Často ani nemají povědomí o tom, že temná turistika existuje.

Příležitostná temná turistika už značí jakýsi projevovaný zájem turistů. Ti tato místa navštěvují především se zájmem o kulturu smrti. Cílem je objevit něco nového, zajímavého, nahánějícího strach.

Na tento typ temné turistiky navazuje *stimulovaná temná turistika*. Ta představuje stimul, který v návštěvnicích vyvolává pocit touhy a potřeby kontaktu s temnými místy. Záleží však na typu turisty, pro každého z nich temné místo znamená něco jiného.

Pro někoho se může jednat o hřbitov, muzeum, ale pro někoho je to například místo koncentračního tábora.

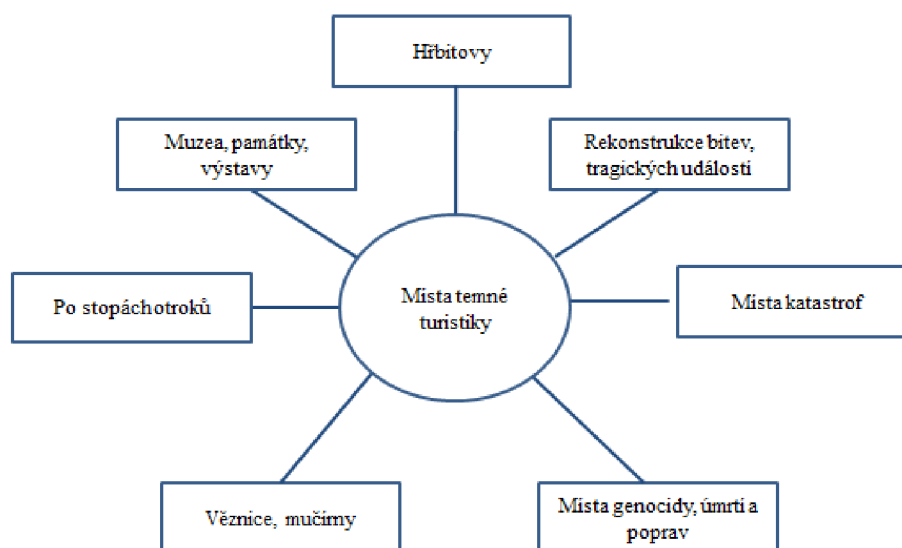
Posledním, čtvrtým stupněm temné turistiky je *pokročilá temná turistika*. Jedná se o vědomé a cílené navštěvování míst temné turistiky. Lidé, kteří spadají do této kategorie, jsou často předem seznámeni s místem, které navštěvují. Návštěvy jsou předem plánovány. Nejedná se tedy o žádné náhodné objevení místa s temnou historií.

S výše uvedenými typy temné turistiky souvisejí místa temné turistiky. Ta klasifikovala autorka knihy *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu* Halina Kotíková. Škálu míst rozdělila do 7 kategorií, které jsou znázorněny jednotlivě ve schématu níže.

Jedná se o:

- *Hřbitovy* – místa, kam lidé chodí uctít památku zesnulých nebo také za účelem zvědavosti a navštívení hrobek slavných osobností.
- *Muzea, památky, výstavy* – lidé tato místa vyhledávají za účelem poznání něčeho nového, rozšíření obzorů o tragických událostech. Muzea jsou většinou vybudována na místech, kde se v minulosti odehrála tragická událost.
- *Po stopách otroků* – turisté se vydávají do oblastí, které mají společnou historii s otroctvím.
- *Věznice, mučírny* – nacházejí se v místech bývalých hradů a zámků, kdy v současné době slouží spíše pro zábavu. Návštěvníci mají možnost vyzkoušet si mučící pomůcky, vyslechnout si průvodce či dozvědět se více o dalších mučících metodách.
- *Místa genocidy, úmrtí a poprav* – tato místa jsou typická hromadnými úmrtími, ať už se jedná o vyhlazovací tábory, či místa poprav.
- *Místa katastrof* – může se jednat jak o katastrofy přírodní, tak i o ty lidské. Zejména se tato místa týkají teroristických útoků.
- *Rekonstrukce bitev, tragických událostí* – nejčastěji se jedná o památníky, které jsou vybudovány na místech, kde se odehrály historicky významné bitvy. V dané oblasti se mohou nacházet naučné stezky, které danou událost popisují.

Obrázek 3: Místa temné turistiky

Zdroj: Kotiková, 2013; vlastní zpracování

3.1.3 Udržitelná turistika

Trvale udržitelný rozvoj byl definován v roce 1987 ve zprávě Naše společná budoucnost, kterou vydala Světová komise pro životní prostředí a rozvoj Organizace spojených národů.

„Trvale udržitelný rozvoj je rozvoj, který zajišťuje potřeby současnosti, aniž by omezoval možnosti uspokojit potřeby budoucích generací.“ (Vaněk et al., 1991, s. 47)

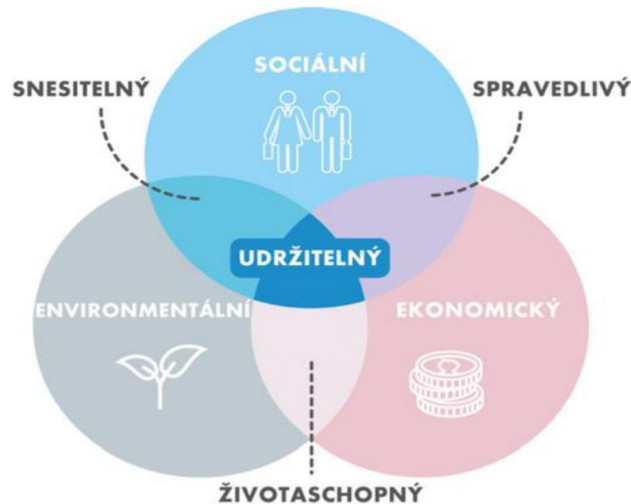
„Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje lidské společnosti, který uvádí v soulad hospodářský a společenský pokrok s plnohodnotným zachováním životního prostředí.“ (Dvořáková-Líšková & Cudlínová, 2015)

Současná společnost by tedy měla dbát na to, aby svými potřebami a chováním zajistila i dostatek zdrojů pro generace budoucí. Jedná se zejména o neobnovitelné, vyčerpátné zdroje, jejichž množství je neustále snižováno a hrozí, že bude vyčerpáno úplně. Na snaze je využívání více zdrojů, které jsou obnovitelné a jsou v souladu s přírodou a životním prostředím.

Následující obrázek znázorňuje tři hlavní pilíře trvale udržitelného rozvoje – *sociální, ekonomický, environmentální*.

Pokud budou všechny tři uvedené pilíře v souladu, bude dosaženo trvale udržitelného rozvoje.

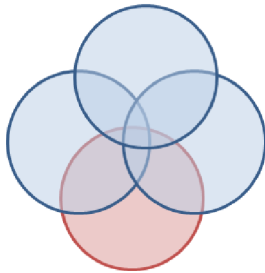
Obrázek 4: Trvale udržitelný rozvoj

Zdroj: Měsíčník ČSÚ, 2018; původní zdroj OSN

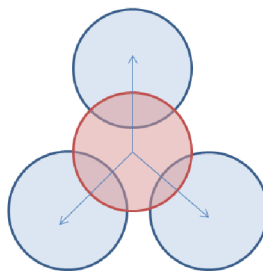
V publikaci, *Culture in, for and as Sustainable Development*, uvádějí Dessein et al. (2015) ještě čtvrtý pilíř, a to kulturní.

Obrázek 5: Kultura v udržitelném rozvoji

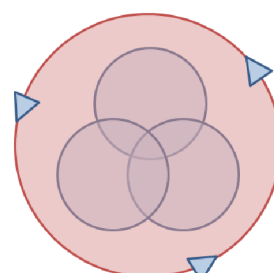
Zdroj: Soini & Birkeland, 2014; vlastní zpracování

Obrázek 6: Kultura pro udržitelný rozvoj

Zdroj: Soini & Birkeland, 2014; vlastní zpracování

Obrázek 7: Kultura jako udržitelný rozvoj

Zdroj: Soini & Birkeland, 2014; vlastní zpracování

Kruhy modré barvy značí tři základní pilíře udržitelného rozvoje – ekonomický, environmentální a sociální. Růžová barva značí čtvrtý pilíř – kulturní. Šipky značí neustále se měnící kulturní a udržitelný rozvoj.

Schéma č. 5 – *Kultura v udržitelném rozvoji*. Zde je kultura považována za čtvrtý, samostatný pilíř. Má stejný význam jako pilíř ekonomický, sociální a environmentální.

Kultuře ve druhém schématu – schéma č. 6 – *Kultura pro udržitelný rozvoj* – je přikládána vlivnější síla, která dokáže vyvážit všechny tři pilíře a vést udržitelný rozvoj mezi ekonomickými, sociálními a ekologickými potřebami.

Poslední, třetí schéma – schéma č. 7 – *Kultura jako udržitelný rozvoj*, považuje kulturu za nezbytný základ pro dosažení cílů udržitelného rozvoje. Nezbytné je uvědomění, že kultura je základem veškerého lidského rozhodování, jednání a zastřešujícím zájmem v myšlení udržitelného rozvoje. Kultura a udržitelnost se vzájemně prolínají a odlišnosti mezi ekonomickými, sociálními a environmentálními aspekty udržitelnosti začínají mizet.

Kulturní aspekty byly dříve považovány za součást sociálního pilíře trvale udržitelného rozvoje nebo bylo využíváno označení kulturně – sociální udržitelnost. Přitom kultura pokrývá veškeré sféry života, tedy i společnost. Kultura i společnost jsou úzce propojeny prostřednictvím vztahů, kdy kultura buduje společnost, ale společnost formuje kulturu (Chiu, 2004; Axelsson et al., 2013).

Velmi obtížné je hledání či vytváření ukazatelů, které měří vztah mezi kulturou a udržitelností. Nejen pochopení vazeb mezi těmito dvěma ukazateli je důležité, ale také dostupnost údajů, které jsou nezbytné k tomu, aby kulturní statistika mohla být sestavována, vyhodnocována a byla užitečná (Dessein et al., 2015).

Pro širší rozvoj kulturních ukazatelů je podstatné začlenění kulturních hodnocení do programů udržitelnosti, které jsou k dispozici zainteresovaným účastníkům a výzkumným pracovníkům (Dessein et al., 2015).

Uvedené pilíře lze aplikovat i do cestovního ruchu, kdy s neustále narůstajícím zájmem o turistiku dochází také k častějšímu zájmu eliminovat negativní dopady cestování na životní prostředí.

Několik autorů se této problematice věnuje ve svých publikacích, ze kterých bylo čerpáno i pro tuto práci.

„Udržitelný je takový cestovní ruch, kdy služby poskytované návštěvníkům a vlastní aktivity návštěvníků ovlivňují přírodní a antropogenní životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek pouze v takové míře a kvalitě, která neobnovitelně negativně nemění globální ani lokální životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek, a neomezuje tak možnost využití cestovním ruchem a další antropogenní využití destinace v budoucnosti stejně jako funkce biosféry.“ (Pásková & Zelenka, 2002, s. 302)

„Cestovní ruch realizovaný na principu respektování, zachovávání a obnovování podmínek pro jeho další existenci, a že jeho negativní působení na životní prostředí musí být omezováno na minimum.“ (Čech, 1998)

Dle Mourka (2002) směřuje trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu k šetrnému zacházení s přírodou, které je pro ni snesitelné, a zaručuje dlouhodobý rozvoj. Mourek (2002) dále specifikuje jednotlivé znaky udržitelné turistiky. Mezi ně patří:

- *Kvalita zážitku* – udržitelný turismus upřednostňuje kvalitu nad kvantitou. Není tolik důležité množství poskytnutých aktivit, ale to, jakým způsobem jsou poskytovány.
- *Aktivity reflektující charakter místa a regionu* – turistovi se naskýtá možnost objevení a poznání daného místa či regionu, ke kterému se aktivity vážou. Má příležitost objevit místní zvyky, tradice, kuchyni a spoustu dalších lokálních zajímavostí. Aktivity jsou dále zahrnuty do místních, regionálních či národních rozvojových plánů.
- *Sociální rovnost* – při udržitelném turismu je podstatné, aby bylo dosaženo sociální rovnosti a respektu potřeb místních komunit. Turista by se měl snažit o seznámení se s místní komunitou a životním prostředím.
- *Pracovní místa pro místní obyvatele* – udržitelná turistika se snaží využívat veškerého možného lokálního potenciálu. Vytváří nové pracovní pozice pro místní obyvatele, zapojuje je do plánování a rozhodování. Vše se řeší v možnostech lokálních zdrojů.
- *Vícegenerační škála aktivit* – vytvořené rekreační, vzdělávací a kulturní aktivity nabízejí vyžití nejen pro mladou generaci, ale jsou uzpůsobeny napříč všemi generacemi.
- *Neoslabené hmotné a sociální prostředí* – udržitelnost turismu neomezuje ani nenarušuje hmotné a sociální prostředí. Nelimituje ostatní prostředí při uplatňování principů udržitelnosti.

3.2 Vybrané příklady temné turistiky ve světě

Katastrofické události s nezapomenutelnými a mrazivými konci se odehrávaly napříč celým světem. Nevybíraly si své místo, čas ani oběti. Prostě se děly. Proto se nedá říci,

že je temná turistika trendem jednotlivých zemí či kontinentů. Jedná o celosvětový trend, který nabízí nespočet míst, která jsou právě s nějakou katastrofou spojena.

Vybraná místa jsou seřazena dle data odehrané události od nejstarší po nejsoučasnější.

Mezi nejznámější světová místa spojená s temnou turistikou patří:

- Koncentrační tábor Osvětim – Polsko (1939–1945),
- Pearl Harbour – USA (1941),
- Dům Anny Frankové v Amsterdamu – Holandsko (1944),
- Hirošima – Japonsko (1945),
- Černobyl – Ukrajina (1986),
- Ground zero – World Trade Center – USA (2001).

Tato místa jsou propojena definicí Dark tourism. Na každém z nich se odehrála katastrofická událost, i když pokaždé jiná. Z poloh míst lze vidět, že se jedná o celosvětovou záležitost.

3.2.1 Koncentrační tábor Osvětim – Polsko

Když 1. 9. 1939 došlo k rozpolcení Polska v důsledku německého útoku, Osvětim připadla pod nadvládu Třetí říše. První ideou tábora bylo umístění zatčených Židů a transporty vězňů z přeplněných věznic. Osvětim byla strategicky ideálním místem pro vybudování takového tábora, neboť se na jejím území nacházely opuštěné kasárny a železniční spojení. Při plánování výstavby objektu ještě nikdo netušil, že bude vybudováno zařízení, které nebude mít obdoby v celé historii. Dle spekulací a odhadů bylo v táboře drženo 150 tisíc Poláků, 23 tisíc Romů, 15 tisíc Rusů a další tisíce vězňů jiných národností. Nejčastěji mezi nimi byli političtí vězni a vojenští zajatci. Nejvyšší počet ovšem tvořili Židé, kterých bylo v táboře drženo a zavražděno přes 1,1 milionu (Smoleň, 2008).

„A byly tu ty plameny, jasné plameny stoupající z komínů. Nebylo možné si jich nevšímat. Hořely ve dne v noci.“ (Hughes & Mann, 2002, s. 201)

3.2.2 Pearl Harbour – USA

Pearl Harbour se stal jedním z mnoha míst navštěvovaných pro jeho tragickou minulost. Přístav, ležící v laguně ostrova Oahu ve Spojených státech amerických, se stal terčem

pro japonské letecké jednotky. Ty 7. prosince 1941 zaútočily na Pearl Harbour a zničily americké bitevní loďstvo.

3.2.3 Dům Anny Frankové v Amsterdamu – Holandsko

Dům Anny Frankové v Amsterdamu, který se proslavil díky své černé historii během druhé světové války, se nachází na Prinsengrachtu s číslem popisným 267. Židovská rodina Frankova emigrovala z Německa do Holandska v domnění, že si udrží bezpečí před vládou Adolfa Hitlera, který se dostal k moci v roce 1933. Dům se stal celosvětově známým nejen díky svému příběhu, ale také díky deníku, který Anna psala během doby, kdy byla se svou rodinou a několika přáteli zavřena v úkrytu v jejich domě poté, co Hitler obsadil Holandsko.

První zápis v deníku byl ze dne 12. 6. 1942 a Anna ho udělala v den svých narozenin. Rodina byla udána a tajnou službou odvezena do tranzitního tábora Westerbork a následně do Osvětimi. Poslední zápis v deníku je z 1. 8. 1944, několik dní před deportací do tábora. K té došlo 4. 8. 1944. Jediným přeživším z celé rodiny se stal otec Otto Frank, který zemřel v roce 1980. Anna zemřela v březnu 1945 v koncentračním táboře Bergen-Belsen na tyfus (Frank, 2014).

V současné době funguje dům Anny Frankové jako muzeum, které je vyhledáváno turisty z celého světa.

3.2.4 Hirošima – Japonsko

Dne 6. srpna 1945 byla na japonské město Hirošima rozkládající se na ostrově Honšú svržena první jaderná bomba letectvem Spojených států amerických. V souladu s původní japonskou architekturou byla většina domů vystavěna ze dřeva, tudíž docházelo k velmi rychlému šíření požáru. Japonci se snažili o jeho zpomalení protipožárními bariérami, nicméně centrum města bylo zcela vypáleno (Ham, 2011).

Hirošima bylo velmi významné japonské město, ve kterém prosperoval průmysl, zdravotnictví, armáda, obchod a několik dalších odvětví. Zároveň to bylo před válkou největší město v Japonsku. Proto se stalo také cílem vojenského bombardování. Při výbuchu jaderné bomby bylo v daný okamžik zabito okolo 70 tisíc lidí (U.S. Strategic Bombing Survey, 1946).

Ode dne útoku do konce roku 1945 zemřelo na následky výbuchu dalších 140 tisíc obyvatel (Hiroshima Heiwa Bunka Sentā, 2017).

O tři dny později byla svržena další jaderná bomba na japonské město Nagasaki na ostrově Kjúšú. Původním americkým cílem pro bombový atentát bylo město Kokura, ale kvůli nepřízni počasí a technickým komplikacím byla bomba svržena na Nagasaki, kde při jejím výbuchu zahynulo okolo 40 tisíc lidí (U.S. Strategic Bombing Survey, 1946).

3.2.5 Černobyl – Ukrajina

Sobota 26. 4. 1986 je označována za nejtemnější den v celé historii jaderné energetiky. K výbuchu největší jaderné elektrárny došlo přesně v 1:23:44, kdy byl první výbuch zaznamenán. O několik vteřin později došlo k dalšímu výbuchu, který byl o mnoho silnější. Výbuchy způsobily rozsáhlé úniky radioaktivního záření. Až 70 % uniklé radiace zasáhlo území Běloruska, 4,8 % půdy bylo znehodnoceno na území Ukrajiny. V Rusku bylo znehodnoceno téměř 1 % půdy (Aleksijevič et al., 2017).

Za příčiny jaderné tragédie jsou považovány problémy již v počátcích výstavby elektrárny, kdy bylo zaznamenáno neustálé opoždění průběhu stavby a odsouvání konečných termínů realizace projektu. Pro urychlení prací byl najat personál s nedostatečnou kvalifikací a byl dodáván nekvalitní materiál (Plochy, 2019).

3.2.6 Ground zero – World Trade Center – USA

Dne 11. září 2001 byly v USA spáchány teroristické útoky na tzv. newyorská dvojčata – Ground zero. Za tímto útokem stála militantní islamistická organizace Al-Káida. Během teroristického útoku došlo k únosu čtyř letadel komerčních aerolinek, kdy dvě z nich následně narazila do věží Světového obchodního centra v New Yorku. Třetí unesené letadlo posléze narazilo do budovy Pentagonu a poslední letadlo havarovalo ve městě Shanksville, Pensylvanie.

Cíle teroristických útoků představovaly významné lokality v USA. Světové obchodní centrum bylo významnou dominantou Manhattanu a znázorňovalo sílu hospodářství USA. Budova Pentagonu byla sídlem Ministerstva obrany Spojených států amerických a je symbolem americké armády. Dle hypotéz mělo čtvrté letadlo dopadnout na Bílý dům, sídlo prezidenta, které symbolizuje moc USA.

Na místě bývalého Světového obchodního centra byl vybudován památník obětem útoku.

3.3 Temná turistika v České republice

V České republice jsou tato místa spojována s významnými boji, které se odehrály na našem území, dále s II. světovou válkou, totalitním režimem či určitou významnou událostí, která významně zasáhla do dané kultury a historie.

Pro tuto práci bylo zvoleno 10 nejtemnějších míst, jež byla vyhodnocena na základě ankety z roku 2008, kterou provedla agentura CzechTourism.

Řadí se mezi ně:

- Terezín.
- Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze.
- Lidice a Ležáky.
- Jáchymovské peklo a věž smrti.
- Slavkovské bojiště.
- Areál bojiště bitvy u Hradce Králové.
- Památník Vojna u Příbrami.
- Vyšehradský hřbitov – Slavín.
- Václavské náměstí v Praze.
- Zámek ve Velkých Losinách na Šumpersku.

3.3.1 Terezín

Terezín, město obklopené masivními valy, založené na konci 18. století císařem Josefem II., se nachází nedaleko soutoku řek Labe a Ohře. Příčinou vybudování této pevnosti byla obrana Čech před pruskými vojsky. Toto však nebylo jediné využití Terezína. Během I. a II. světové války byl využíván jako vězení, ghetto či koncentrační tábor. Z celého území Protektorátu Čechy a Morava se jednalo se o největší stavbu tohoto druhu.

Celý objekt byl rozdělen na dvě části, Malou a Velkou pevnost. Malá pevnost sloužila jako policejní věznice pražského gestapa, která byla vybudována v roce 1940. V této části pevnosti bylo drženo 32 000 lidí, z nichž 2 600 nepřežilo. Velká pevnost sloužila

jako židovské ghetto a byla vybudována o rok později, tedy roku 1941 na popud zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (Policejní věznice v Malé pevnosti, 2017). Svou polohou byl Terezín vhodným strategickým místem pro shromažďování Židů, když polské vyhlazovací tábory neměly dostatečné kapacity.

Terezínské ghetto bylo výjimečné, jelikož bylo stvořeno jako ghetto modelové. Cílem bylo vyhnout se chybám a komplikacím, které by postupně gradovaly a byly by hůře zvládnutelné.

„Terezín byl totiž „experimentem“, jakého zde asi ještě nikdy nebylo, a doufejme, nikdy nebude. Stará, malá, opuštěná pevnost se zbaví obyvatelstva a předělá na ghetto, do kterého se vhnějí stále nové transporty. Časem stouplo obsazení městečka, které bylo zařízení nejvýše pro 10.000 osob, téměř na 60.000 obyvatel. Ohromná úmrtnost, v nejhorsích dobách až 200 lidí denně, a strašné transporty na východ zmenšovaly počet, doplňovaný nově příchozími. Již tato okolnost sama způsobila neustálý pohyb a nedovolila nijaké ustálení. Osada musela býti vybudována a udržována obyvatelstvem, z velké části stále vyměňovaným, šťvaným strachem, hladem a jiným strádáním.“ (Utitz, 1947, s. 7)

Dne 24. listopadu 1941 dorazil první transport do Terezína, ve kterém bylo 342 mužů (Lagus & Polák, 2006).

Nejvyšší postavení měl táborový velitel, který měl pod sebou nacistickou komandaturu. Pravidla v táboře neměli pod dohledem pouze protektorátní četníci, ale také neozbrojení strážníci, kteří byli samotnými vězni. Tábor fungoval na obdobném principu jako další koncentrační tábory. Byla zřízena židovská samospráva, v jejímž čele byla rada starších. Ta měla na starost vnitřní organizaci ghetta, ovšem pod neustálým dohledem nacistické komandatury.

Vězni vykonávali nejrůznější přidělené práce, mezi které nejčastěji patřily práce v kuchyni, pekárně, práce se dřevem či oprava uniforem. Někteří vězni mohli pracovat ve zdravotnictví, které bylo vzhledem k životním podmínkám v táboře velmi vytížené. Mezi nejčastější choroby patřil průjem, tuberkulóza, břišní tyfus, kožní choroby (Chládková, 2005).

V táboře byli vězněni Židé různých národností. Celkem bylo zaznamenáno 35 odlišných národností. Největší zastoupení však tvořili Židé z Německa, Rakouska, Nizozemska a Slovenska.

Terezín nepatřil mezi klasické vyhlazovací tábory. Byl spíše přestupní stanicí, ze které byli Židé transportováni do již zmíněných vyhlazovacích táborů.

Po dobu fungování Terezína, tedy 42 měsíců, bylo do tábora deportováno na 140 tisíc Židů různých národností. Necelých 89 000 Židů bylo zavražděno v plynových komorách, 34 000 jich zemřelo přímo v ghettu vlivem nevyhovujících životních podmínek. V době, kdy se válka blížila ke konci, 15 000 účastníků pochodů smrti zde také přišlo o život. Těch, kteří se dočkali osvobození, bylo pouze 12 % ze všech zadržovaných lidí v ghettu. Jednalo se o 17 000 obyvatel. Během pobytu v Terezíně dalo také 207 žen nový život dětem. Bohužel žádné z dětí válku nepřežilo. V roce 1941 byl průměrný věk zemřelých 53,6 roku, v roce 1942 to bylo 74,4 roku, o rok později průměr činil 71,1 roku a v roce 1944 byl 69 let (ČSÚ, n.d.).

3.3.2 Chrám sv. Cyrila a Metoděje

Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze představuje jedno z nejdůležitějších míst, ve kterém se odehrál nejvýznamnější čin československého domácího i zahraničního odboje během II. světové války. Jedná se o atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.

Šlo o operaci Anthropoid, což byl krycí název pro parašutistický výsadek vojáků československé exilové armády. Původní záměr operace byl naplánován tak, aby atentát mohl být uskutečněn 28. 10. 1941. Datum 28. 10. mělo symbolizovat výročí vzniku republiky (Šolc, 2005). Dvojici výsadkářů měl původně tvořit Jozef Gabčík a Karel Svoboda. Kvůli zdravotním okolnostem, které znemožnily misi Karlu Svobodovi, byl prvotní plán odložen a ke Gabčíkovi se připojil Jan Kubiš, který potřeboval podstoupit dodatečný výcvik (Burian, 2002).

Poslání výsadkářů bylo jasné. Spáchat atentát na Reinharda Heydricha přezdíváného „*Pražský kat*“ (Šolc, 2005).

Gabčík s Kubišem prošli výcvikem zaměřeným na střelbu, práci s výbušninami, sebeobranu. Získanými zkušenostmi byli vybaveni na misi, která započala 29. 12. 1941, když byli vysazeni na území nedaleko Prahy (Ministerstvo obrany ČR, 2005).

Původním výsadním místem měla být Plzeň, ale na základě navigátorovy chyby byla posádka Anthropoidu vysazena u Nehvizd u Prahy (Šolc, 2005). Hned po výsadku schovali parašutisté padáky a potřebný materiál do přilehlých bud, které byly v místních

lesích. Tím, že došlo k mylnému vysazení, museli Kubiš s Gabčíkem zjistit, jaká je jejich poloha. Jelikož při výsadku došlo ke zranění Josefa Gabčíka, který si při dopadu poranil nohu a vyvrtnul si kotník, musel Kubiš vyrazit do přilehlé vesnice bez svého kolegy. Díky faráři, kterého našel na místní faře, se dozvěděl, kde se nachází nejbližší vlakové nádraží. Vrátil se zpět pro Gabčíka a nejbližším vlakovým spojením se vydali na cestu do Rokycan (Stehlík, 2017). Z Rokycan pokračovali dále do Plzně, kde našli pomoc u Václava Krále, který jim zajistil vystavení pracovních knížek, jež byly nezbytné pro pohyb v protektorátu. Z Plzně do Prahy pokračoval pouze Jan Kubiš, jelikož Josef Gabčík potřeboval čas na vyléčení svého zranění. Do Prahy dorazil po dvou týdnech ode dne příjezdu Kubiše a začaly několikaměsíční přípravy. Oba parašutisté našli po tuto dobu úkryt u několika spolupracujících rodin (Šolc, 1991).

Osudný den atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha byl stanoven na 27. 5. 1942. Předem vytipovaným místem byla ulice v pražské části Kobylisy, kterou R. Heydrich každý den projížděl při cestě do práce. Atentát proběhl v dopoledních hodinách, přesněji v 10:35. Od této chvíle se verze pokračování atentátu odlišují. Nejznámější verzí je, že Josef Gabčík vstoupil do silnice a namířeným samopalem se snažil vystřelit na projíždějící vozidlo se zastupujícím říšským protektorem. Bohužel došlo k selhání samopalu a k samotnému výstřelu nedošlo. Proto zasáhl Jan Kubiš a na automobil hodil bombu, která smrtelně poranila Heydricha. Ten na následky atentátu zemřel 4. 6. 1942 v nemocnici Na Bulovce (Kmoč, 2018).

Bezprostředně po atentátu se oba českoslovenští vojáci pokusili uprchnout. Gestapo zahájilo široké pátrání po útočnicích. Postupně vytrasovalo cestu, kterou se oba atentátníci vydali, poté zjistilo nejen jejich popis, ale také popis osob, se kterými byli v úzké spolupráci (Čvančara, 2016).

Byla vyhlášena mimořádně vysoká odměna za dopadení atentátníků ve výši 2 milionů říšských marek i trest smrti za přechovávání nehlášených osob.

Výsledky pátrání zavedly gestapo do obce Lidice, která byla vypálena, a osada Ležáky srovnána se zemí o 10 dní později.

Parašutisté ve skutečnosti našli úkryt v chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Neukrývali se zde pouze Kubiš s Gabčíkem, ale i další výsadkáři. Jmenovitě Jaroslav Švarc, Josef Valčík, Jan Hrubý, Josef Bublík a Adolf Opálka (Padevět, 2018).

Krypta chrámu nebyla ideálním místem, jelikož disponovala pouze jedním vstupem a výstupem. Během pobytu v úkrytu byl sestaven plán, jak parašutisty dostat z prostor chrámu bez vyvolání jakékoliv pozornosti. Měli být zavřeni v rakvích a odvezeni pohřebními vozy (Kettner, 2017).

K uskutečnění plánu již nedošlo, neboť gestapo obdrželo důvěrné informace od československého výsadkáře Karla Čurdy. Ten se dobrovolně přihlásil službě SS, neboť nemohl dál sledovat nacistický teror a popravy lidí, mezi kterými byli i jeho blízcí přátelé (Reichl, 2004).

Dne 18. 6. 1942 v brzkých ranních hodinách byl chrám sv. Cyrila a Metoděje obklíčen 750 příslušníky Waffen SS, a to na základě informací od Vlastimila Moravce, který byl vyslýchán a mučen (Deml, 2016). Kromě německých jednotek byli přivoláni i hasiči, kteří do krypty čerpali vodu a vháněli štiplavý kouř, kterým se snažili donutit obránce ke spolupráci a vzdání se (Burian, 2002).

V průběhu boje docházelo československým vojákům střelivo, a když bylo zřejmé, že nemají šanci na útěk, rozhodli se misi ukončit. Josef Gabčík, Jaroslav Švarc, Jan Hrubý a Josef Valčík ukončili život vlastní rukou, a to výstřelem ze svých pistolí. Těžce raněný Adolf Opálka požil jed, který měl u sebe, a poté se rozhodl také ukončit život výstřelem. Jan Kubiš a Josef Bublík zemřeli na následky zranění, která jim byla způsobena během boje (Čvančara, 2016).

3.3.3 Lidice a Ležáky

„Vyvrcholením opatření teroru bezesporu bylo zničení Lidic a Ležáků.“ (Linhartová et al., 1987, s. 17)

Poté, kdy byl spáchán atentát na Reinharda Heydricha skupinou parašutistů z operace Anthropoid a ten jeho následkům podlehl, byl na žádost Adolfa Hitlera Karel Hermann Frank pověřen vypálením obce Lidice a jejím srovnáním se zemí. K tomuto nelítostnému vojenskému teroru došlo 10. června 1942. Během této akce byli popraveni všichni dospělí muži, ženy byly deportovány do koncentračního tábora Ravensbrück. Děti, které byly schopny převýchovy, byly předány rodinám příslušníků SS. Ostatní byly převezeny do tábora v Lodži (Amort, 1965).

Dne 30. března 1962 byl areál vypálené obce Lidice usnesením vlády Československé socialistické republiky prohlášen za kulturní památku. O několik desetiletí později, 10. srpna 1995, byl areál prohlášen za národní kulturní památku.

Na místě spáchaného teroru a nelidskosti je umístěn památník, který symbolizuje a připomíná vyhlazenou obec a její obyvatele, na kterých byly spáchány válečné zločiny.

Dne 24. června 1942 čekal podobný úděl na obec Ležáky, v zásadě tentýž, jaký předcházela o několik dní v obci Lidice.

Všichni dospělí, muži i ženy, byli popraveni na Zámečku v Pardubicích. Děti byly převezeny do koncentračního tábora Chelmno (Kyncl, 2002).

Zápis, který byl proveden téhož večera v den poprav, vypovídá o krutých a ohavných činech, které byly chladnokrevně spáchány na lidských životech.

„Z 33 mrtvých 21 žen a 12 mužů. Těla naházená na jedné kupě tak, že zkrvavené obličejy, prosáklý oděv skrz na skrz krví, poházená pískem úmyslně, byl obraz strašný. Teď začali kati o půl jedenácté těla oddělovat a postupně jsem je odvážel. S hrůzou jsem konstatoval, že mezi zavražděnými jsou staré babičky, dědečkové, mrzáci i děti.“
(Výpověď Gerharda Schmecktahla z 28. července 1946)

Obě vesnice postihl stejný osud, avšak z docela rozličných důvodů. Obec Lidice byla vypálena bezprostředně po spáchání atentátu a spíše náhodně, jelikož přímé spojení mezi místními obyvateli a parašutisty nebylo prokázáno. Ovšem v obci Ležáky byla nalezena funkční vysílačka Libuše, která byla součástí výbavy parašutistů. K srovnání obce se zemí došlo až po odhalení parašutistů v chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

„Nová vlna teroru stála životy tisíc tři sta Čechů. Mezi nimi všechny muže z Lidic, jejichž kontakty s odbojem nebyly dostatečně prokázány ani po válce, a všechny dospělé z vesnice Ležáky, kde byla v provozu vysílačka parašutistů.“ (Seibt, 1996, s. 326)

„Mašinerie poprav, vyvraždění Lidic a Ležáků, které po likvidaci Heydricha jakožto tzv. zastupujícího říšského protektora československým odbojem následovaly, zůstanou již trvale v obecném historickém podvědomí české veřejnosti.“ (Deschner, 2002, s. 319)

3.3.4 Jáchymovské peklo a věž smrti

Jáchymov je známý těžbou uranových rud v poválečném vývoji v Československu. V roce 1948 fungovalo 28 těžebních šachet, z nichž 6 bylo ve středisku v Jáchymově. V roce 1951 bylo vytvořeno tzv. uzavřené území Jáchymov a pro větší bezpečí bylo zřízeno i tzv. zakázané pásmo. Zde se nemohli pohybovat žádní civilisté (Dvořák, 2002).

Postupem času začal Sovětský svaz vyvíjet tlak na větší produktivitu v dolech. Zaměstnanci trpěli nedostatkem sil, potravin, spánku a byli drženi v nelidských podmínkách. Jednotlivé tábory byly zabezpečeny ostnatými dráty a strážními věžemi. Za hradbami se pak nacházela minová pole. Převážnou většinu pracovníků v dolech tvořili němečtí horníci či političtí vězni. V letech 1949–1961 prošlo trestaneckými tábory okolo 65 000 vězňů. Přibližně polovinu z nich tvořili muži odsouzení za údajné protistátní činy (Bauer, 2019). Mezi vězni v táborech se začal používat nový pojem „mukl“: **Muž určený k likvidaci** (Pecka, 1990).

„Máme oblečení žoldnéřů z třicetileté války. Černé holínky, kalhoty, gumové kabáty s širokými dvojitými rameny a velrybářské klobouky. Roboti, kterým nejsou vidět tváře, masa pohybující se síly. Nastupujeme ve tmě, liják a víchř nás odlouká, stojíme hodiny jako černé balvany. Tady přestává legrace. Jako v hrůzném filmu na nás reflektory upírají svá oslepující oka a celé hory jsou osídlené klecemi s tisíci robotů.“ (Mucha, 1970)

Podstatnou roli hrála rudá věž smrti, jejímž hlavním posláním v letech 1951–1961 bylo třídění a úprava uranové rudy, která byla vytěžena z jáchymovských dolů. Nyní věž plní funkci pietního místa, které symbolizuje utrpení politických vězňů komunistického režimu, kteří pracovali v dolech a byli drženi v pracovních táborech.

3.3.5 Slavkovské bojiště

V místě slavkovského bojiště byla vystavěna ojedinělá Mohyla míru, která byla vztyčena na památku padlých v bitvě u Slavkova. Bitva, která se odehrála 2. 12. 1805, se zapsala do historie díky velkolepé porážce ruského cara Alexandra I. a rakouského císaře Františka I. Vítěznou stranu vedl Napoleon I., jehož vojsko tvořilo 75 000 vojáků. Naopak na straně poražených bylo až 90 000 mužů. Během této bitvy vyhaslo téměř 18 000 životů. Dne 6. 12. 1805 bylo stvrzeno příměří právě na zámku ve Slavkově

u Brna. V roce 1992 bylo bojiště vyhlášeno za chráněnou památkovou zónu (Projekt Austerlitz, 2022).

3.3.6 Areál bojiště bitvy u Hradce Králové

Válka po dlouhých sporech mezi Pruskem a Rakouskem vypukla v červnu 1866 a po několika bitvách došlo i té nejnámější u Hradce Králové, která se odehrála 3. července 1866. Přířým popudem k této válce byla reakce Rakouska na vyloučení z Německého spolku a obsazení Holštýnského vévodství Pruskem.

V této bitvě, která se zapsala do historie jako druhá největší bitva během celého 19. století, bojovalo téměř 430 tisíc mužů (Urban, 1986).

Rakouská armáda byla díky obrovským ztrátám vojáků nucena ustoupit. V bitvě přišlo o život okolo 6 000 rakouských mužů, 8 500 jich bylo raněno a téměř 22 000 zajato.

Naopak vítězná strana, pruská armáda, nezaznamenala tak obrovské ztráty na životech. V bitvě ztratila 2 000 mužů a 7 000 jich bylo zraněno.

Mezi Pruským královstvím a Rakouským císařstvím došlo k uzavření míru 23. 8. 1866 v Praze (Jedlička, 1883).

3.3.7 Památník Vojna u Příbrami

V letech 1947–1949 sloužil prostor jako zajatecký tábor pro německé válečné zajatce. V dalším období, 1949–1951, byl tábor místem pro nucené práce, kde docházelo ke shromažďování pracovních sil. Postupem času byl tábor přetransformován na vězení pro politické vězně, kteří byli odsouzeni k výkonu trestu na deset a více let. Mezi tyto vězně se často řadili umělci, vědci, sportovci, politici. Pro tyto účely byl tábor využíván do roku 1961. Poté byl areál využíván armádou (Bártík, 2008).

Od roku 2001 se stal tábor kulturní památkou a o 4 roky později, v roce 2005, začal sloužit jako turistická destinace pro veřejnost.

3.3.8 Vyšehradský hřbitov – Slavín

Historie hřbitova se datuje již od 13. století a je jedním z nejvýznamnějších hřbitovů Prahy. Jeho součástí je pohřebiště Slavín, kde jsou pochovány nejzasloužilejší osobnosti českého národa.

Současnou podobu hřbitov získal koncem 19. století, kdy zde bylo zřízeno národní pohřebiště.

Mezi osobnosti, které jsou na pohřebišti Slavín pochovány, patří bratři Čapkové, spisovatel Eduard Bass, básník Vítězslav Nezval, herec Vlasta Burian, chemik Jaroslav Heyrovský a mnoho dalších významných velikánů, kteří se zasloužili o rozkvět naší země.

3.3.9 Václavské náměstí v Praze

Václavské náměstí nepředstavuje pouze nedílnou součást hlavního města Prahy, ale je také jednou z nejdůležitějších památek temného turismu. Davy turistů proudí na toto místo nejen díky nepřehlédnutelné jezdecké soše svatého Václava, o kterou se zasloužil jeden z nevýznamnějších sochařů přelomu 19. a 20. století Josef Václav Myslbek.

Toto místo bylo však na seznam míst temného turismu zařazeno z docela odlišných důvodů, a to díky tragickým událostem, které se na náměstí odehrály. V roce 1948 začala v Československu éra komunistického režimu tzv. Vítězným únorem. Od tohoto data probíhaly na území státu protesty, manifesty, demonstrace, vznikaly odbojové skupiny a organizace. V 60. letech nabraly události na síle a lidé propagovali touhu a odvahu znovu obnovit principy svobody a demokracie v Československu (Vondrová, 2013).

Pražské jaro, označení pro politické uvolnění v Československu v roce 1968, je charakteristické studentskými a dělnickými stávkami, dále aktivním zapojením novinářů, spisovatelů, umělců, členů Sokola, skautů nebo církevních představitelů (Vondrová, 2013).

Dne 23. srpna 1968 proběhla generální stávka. 28. října 1968 u příležitosti vzniku Československé republiky proběhla demonstrace. Během 6. a 7. listopadu se odehrály protesty proti okupaci, a to nejen na území Prahy, ale po celé republice (Bárta et al., 2012).

Po těchto událostech vydal Svaz vysokoškolského studentstva dne 11. listopadu 1968 požadavky: respektování lidských práv, zrušení cenzury, svobodu projevu, možnost bez omezení cestovat, návrat vedení KSČ k Akčnímu programu a jasné vymezení termínu odchodu okupačních vojsk (Bárta et al., 2012).

Dne 17. 11. 1968 proběhla třídní stávka studentů u příležitosti výročí uzavření českých vysokých škol.

Jan Palach, student Univerzity Karlovy, se rozhodl svým činem povzbudit společnost k odporu a vyvést ji z pasivity k politickému dění. Dne 16. ledna 1969 se upálil právě na Václavském náměstí. Svůj čin považoval za výzvu a motivaci pro lidi, aby se zasloužili a dosáhli na důstojný život (Lederer, 1990).

Revolučním rokem se stal rok 1989, kdy od 17. 11. do 29. 12. probíhala tzv. Sametová revoluce, která vyústila v demokratizaci systému.

3.3.10 Zámek ve Velkých Losinách na Šumpersku

Zámek Velké Losiny je spojen s temnou turistikou především prostřednictvím čarodějnických procesů, které převážně probíhaly během 17. století. První čarodějnické procesy začaly v roce 1678 na popud místní losinské hraběnky Angeliny Sybily Galle do Losiny, která nechala na zámek přizvat inkvizitora, kterým byl Jindřich Boblig z Edelstadtu. Právě on zahájil první čarodějnický proces. Během jeho působení na zámku do roku 1696 bylo umučeno a popraveno 38 osob. Později v oblasti Šumperska byl počet obětí stanoven na 52. Celkově během jeho působení bylo umučeno, odsouzeno a popraveno 250 osob (Dvořáček, 2011).

3.4 Nacismus

Kapitola 3.4 a její podkapitoly jsou pro tuto práci důležité, i když temná turistika nesouvisí pouze s událostmi, které se staly během politického období nacismu, praktická část práce je na nich však postavena.

V publikaci *The philosophic roots of modern ideology: liberalism, communism, fascism, Islamism* je nacismus považován za „extrémní formu fašismu nebo ještě výstižněji řečeno nejhorší formu biologického rasismu, jakou kdy moderní svět viděl.“ (Paxton, 2007)

Nacismus je označení pro období v letech 1933–1945, kdy byla v Německu uplatňována totalitní ideologie prostřednictvím NSDAP vedené Adolfem Hitlerem. Název nacismus vzniknul jako zkratka pro nacionální socialismus, který je také někdy označován jako „hitlerismus“.

Evans (2004) ve své publikaci *The Coming of the Third Reich* uvádí, že i když režim nacionálního socialismu obsahoval socialismus, praktikovaná politika a postoje ve vztahu k levici naznačují, že s tradičním levicovým hnutím neměli nic společného.

K nacismu neodmyslitelně patřil symbol hákového kříže, který představoval hlavní nástroj propagandy NSDAP. Dalším charakteristickým znakem byl krátký, dobře zapamatovatelný a výstižný pozdrav: „*Heil Hitler*“ (Kershaw, 1992). Tento pozdrav byl využíván při veškerých setkáních a byl doprovázený vztyčením ruky, což představovalo naprostou oddanost a důvěru režimu. Mezi další typické rysy nacismu a Hitlerovy nadvlády patřily časté politické projevy, honosná výzdoba, slavnostní průvody, hlučné oslavy, vojenské uniformy a nacistické tábory (O'Sullivan, 1995).

Nacistická ideologie byla šířena prostřednictvím tisku, rozhlasu, filmu a ostatních sdělovacích prostředků. Ovšem veškeré vydávané informace podléhaly přísné cenzuře, která zabraňovala šíření jakýchkoliv odporujících myšlenek.

Jednou z myšlenek, která se stala velmi významným pilířem nacismu, byl tzv. darwinismus.¹ Jedná se o evoluční myšlenku britského přírodovědce a zakladatele evoluční biologie Charlese Darwina. Záměrem teorie bylo tvrzení, že přirozený výběr je jediným mechanismem evoluce. Jinak řečeno, v přírodě mohou přežít pouze ty nejsilnější druhy a ty, které jsou schopny přizpůsobení se. Darwinova teorie byla aplikována na odrůdy živých organismů. Ovšem v nacistickém pojetí byla teorie upravena a jednalo se o boj mezi rasami a národy na život a na smrt, kdy podle teorie přežije pouze ten silnější. Dle nacistické ideologie neexistoval žádný jiný možný vítěz než germánská rasa, která byla považována za rasu nejsilnější.

Jedním z výše zmíněných symbolů nacismu byly nacistické tábory. Jednalo se o tábory rozdílných funkcí – tábory koncentrační, vyhlazovací, pracovní či tábory tranzitní. Prvním oficiálním táborem byl koncentrační tábor v Dachau, jehož kapacita byla pro 5 000 vězňů. Tábory vznikaly na různých místech Evropy, nejčastěji ve východní Evropě, zejména v Polsku (Goldhagen, 1997).

¹ Darwinismus a jeho přirozený výběr podporující druhovou národnost. Definice z knihy *O původu druhů*: „Přirozený výběr vede k rozbihavosti rázu, tj. způsobuje, že rozdíly sotva postizitelné postupně stále vzrůstají a plemena se rozcházejí ve svém rázu nejen mezi sebou, nýbrž i vzhledem ke svým společným rodičům. Tak vznikají rody a dále i řády.“ (Darwin, 1923, s. 40)

3.4.1 Adolf Hitler

„Židé jsou odpovědni za to, že zavlekli do Porýní negry a jejich konečným cílem odjakživa bylo zprznit bílou rasu, kterou nenávidí, a tak snížit její kulturní a politickou úroveň, aby ji židovstvo mohlo ovládnout.“ (Hitler, 1926)

Adolf Hitler, narozený v rakouském městě Braunau am Inn v roce 1889, se zapsal do celosvětové historie svými krutými politickými činy. Během svého působení získal přezdívku „*Génius zla*“. Za nepřátele nepovažoval pouze Židy, ale také Romy, Slováky, homosexuály, zdravotně postižené a své politické oponenty. Politické ambice ukázal již v roce 1920, kdy se stal zakladatelem krajně pravicové extremistické strany NSDAP (*Národně socialistická německá dělnická strana*). Po 3 letech působení strany byla rozpuštěna a Hitler by zatčen za pokus o násilné převzetí moci. Po 9 měsících byl propuštěn a v roce 1925 stranu úspěšně obnovil (Kuchař, 2012). Hitler svým jednáním získával neustále na popularitě a uvědomoval si, jakých činů může dosáhnout. Kuchař (2012, s. 29) dále v publikaci *Hitlerova sbírka v Čechách: obrazy, dary, psací stůl* prezentuje rok 1928 jako zlomový pro Adolfa Hitlera a jeho slávu. *„Právě rok 1928 byl pro něj momentem, kdy si v sobě, na prahu čtyřicátých narozenin, naplno uvědomil „génia vyvoleného Prozřetelností“ v umění ovládnout masy v rozměru, jakého nikdo předtím v Německu nedosáhl“.*

O několik let později, v roce 1933, byl Hitler po vítězných volbách v roce 1932 jmenován říšským kancléřem. V roce 1938 se mu podařilo ke Třetí říši připojit Rakousko a prostřednictvím Mnichovské dohody také část Československa. Toto připojení bylo důležité především ze strategických důvodů a pocitu dosažení vyšší moci a upevnění vlády. Ke dni 1. 9. 1939 vypukla válka, kterou vyvolal vstup německých jednotek na území polského státu. Válka se šířila napříč světem. Rok 1940 znamenal pro Německo vítězství nad Francií. Dalším krokem byl pokus o přepadení Sovětského svazu. Dalším zlomovým daty byly roky 1942 a 1943. Na přelomu let 1942 a 1943 v bitvě u Stalingradu bylo německé vojsko poraženo. Stejně tak tomu bylo i v červenci 1943 v bitvě v Kurském oblouku, kdy byli němečtí vojáci opět poraženi (Hughes & Mann, 2002).

Navzdory neúspěchům a upadající podpoře strany a Hitlera jako vůdce se Hitler nevzdával. Nadále rozdával rozkazy a pokyny k dalším bojům a v tomto setrval až do posledních dnů války.

Po obrovských neúspěších, prohraných bitvách a na konci války spáchal Adolf Hitler dne 30. 4. 1945 v bunkru v Berlíně sebevraždu.

3.4.2 Holocaust

Holocaust je označení pro periodu z 20. století, která bývá také označována jako „konečné řešení židovské otázky“. Židé, národ, který byl během tohoto století pronásledován a vyvražďován, označují holocaust také pojmem *šoa*.

Toto antisemitské řešení lze označit za nejděsivější éru napříč celými dějinami. Nacistické Německo a jeho režim, který se snažil o vymýcení Židů a nejen jich, se zapsalo do historie svojí krutostí, bezcitností, zmarem, ničením a nelítostným krveprolitím nevinných životů. Ohled nebyl brán na pohlaví, věk, vzdělání, schopnosti, majetek. Jediné, na čem záleželo, bylo písmeno J. Písmeno, které znamenalo život či smrt. Lidé s průkazem obsahující písmeno J byli vyhlazováni, aniž by se jakkoliv provinili. Jediným vysvětlením bylo pouze to, že byli Židé (Bauman, 2010).

„V současné době se holocaust chápe jako termín pro perzekuci Židů v nacistickém Německu v období let 1933–1945, nejprve v samotném Německu a poté v nacisty okupované Evropě, jež vyvrcholila vyhlazovacími tábory a zavražděním téměř 6 miliónů Židů. Vhodnější je však hebrejský termín šoa (totální destrukce, zničení), neboť řecké slovo holocaust znamená v překladu „zápalnou obět“ (němečtí nacisté a jejich přísluhovači házeli živé děti do plamenů, nebyly to však jejich děti – a tedy oběti, nýbrž židovské děti – a tedy vraždy).“ (Ulmanová & Novotná, 2002, s. 69)

Stěžejním okamžikem byl podpis Mnichovské dohody,² který pro Československo znamenal ohromné ztráty a konec jednoho období a začátek nové etapy, označované jako období Druhé republiky, které trvalo od 1. 10. 1938 do 15. 3. 1939.

Mnichovská dohoda s sebou nesla ohromné následky pro obyvatele pohraničních oblastí a také pro Židy, kteří byli postupným vytlačováním ze společnosti, nejružnějšími zákazy, omezováním základní lidské svobody, práv, výkonu povolání, zákazem školní docházky, nošením žluté hvězdy na oděvu a neustálým stupňováním pravidel téměř vyhlazení.

² Mnichovská dohoda byla podepsána v noci z 29. 9. na 30. 9. 1938 čtyřmi evropskými mocnostmi – Francií, Itálií, Německem a Velkou Británií. Předmětem vyjednávání bylo postoupení československých pohraničních oblastí, tzv. Sudet, hitlerovskému Německu. Československo dohodu přijalo a tím přišlo o 4,9 milionů obyvatel a celkem o 41 000 kilometrů čtverečních území (Paměť národa, 2022).

„Tato židovská znamení měla různé podoby, od našitého pásku na rukávu, kolečka na kabátě, zvláštního klobouku (Praha) až po speciální kabát nebo živůtek. Většinou měla znamení žlutou barvu, která byla podle křesťanské tradice jako barva odpadlictví vyhrazena pro lidi vyloučené ze společnosti. Účelem viditelného označení bylo zamezit osobnímu styku křesťanů se Židy.“ (Holocaust, 2020)

Samotné vyhlazování Židů započalo v roce 1941, kdy byly uskutečněny první transporty do vyhlazovacích táborů. Cílovou destinací pro většinu transportů byl koncentrační tábor Osvětim, kam transporty směřovaly nepřetržitě až do roku 1944.

Během období holocaustu bylo ztraceno 6 milionů židovských životů.

Popírání holocaustu

I přes veškeré důkazy, fotografie, publikace, historicky doložená fakta a osobní svědectví se dnes stále potýkáme s odpůrci a popírači existence holocaustu a konečného řešení židovské otázky. Jejich snahou je především vyvrátit fakt, že Židé byli vyhlazováni v koncentračních táborech napříč Evropou. Vytvářejí falešné dokumenty, znehodnocují výpovědi těch, kteří hrůzy spáchané na lidských životech přežili. Cílem skupiny popíračů je navrácení režimů fašismu a nacismu a také celkové ospravedlnění Německa.

Dle Lipstadt (2020) se jedná především o lidi s nižším intelektem a extremistickými myšlenkami. Z politického pohledu jsou popírači zastánci krajní pravice, neonacismu a nejrůznějších organizací, které tyto ideje podporují. V dnešním světě jsou informace dostupné a šířitelné tak jako ještě nikdy v historii. Díky tomu je šíření nesmyslných názorů a postojů o neexistenci holocaustu velmi snadné. Může se jednat o sociální média, rozhlasové stanice, televizní stanice, noviny, časopisy, internetové články.

Popírání holocaustu zašlo až do takové hloubky a nabylo na významnosti, že například v roce 2018 byl v Polsku přijat zákon, který vyvrací jakoukoliv spoluúčast Polska na spáchaných zločinech během holocaustu. V České republice je popírání holocaustu považováno za trestný čin a je ukotveno v trestním zákoníku.

„Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické, komunistické nebo jiné genocidium nebo nacistické, komunistické nebo jiné zločiny proti lidskosti nebo válečné zločiny nebo zločiny proti míru, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“ (Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, část druhá, hlava XIII, Díl 1, § 405)

Významným dnem pro připomínku obětí holocaustu se stal 27. leden, na který připadá Mezinárodní den památky obětí holocaustu. Datum 27. leden nebyl vybrán náhodně, ale symbolizuje den, kdy byl osvobozen koncentrační a vyhlazovací tábor Osvětim-Březinka. Ten byl osvobozen Rudou armádou právě 27. ledna 1945. V České republice byl tento den vyhlášen za významný v roce 2000 na popud několika organizací, zejména České rady pro oběti nacismu a Federace židovských obcí v České republice.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Ačkoliv se může zdát, že Terezín, Lidice a Ležáky a pravoslavný chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze nemají mezi sebou žádné významné propojení, není tomu tak. Obce Lidice a Ležáky byly vypáleny jako pomsta za atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, po kterém se atentátníci ukrývali v chrámu svatého Cyrila a Metoděje. Terezín hraje rovněž velkou roli, jelikož do tohoto koncentračního tábora byly odváženy transporty lidí, kteří měli být později zlikvidováni.

Tento fakt znamená, že tato místa jsou nejen historicky propojena, ale osudy lidí s těmito místy spojené byly velmi podobné a skončily tragicky. Další, co tato místa spojuje, je odpor a jeho potlačení.

4.1 Terezín

Terezín, bývalé židovské ghetto, představuje v současné době muzejní komplex, který poskytuje pohledy do dob druhé světové války. Jedná se o nejrozsáhlejší pohřebiště obětí nacistické okupace na území České republiky. Pod správou Terezína spadá i bývalé litoměřické krematorium a vápencový důl, ve kterém vězni budovali továrnu pro výrobu válečné munice nacistického Německa. Tyto prostory jsou návštěvníkům nedostupné z důvodu nestabilní horniny a hrozby sesuvu.

Zřizovatelem Památníku Terezín je Ministerstvo kultury České republiky.

4.1.1 Ekonomický pilíř

Z ekonomického pohledu byl rok 2021 pro Památník Terezín rokem vyrovnaným, kdy náklady představovaly stejnou konečnou sumu jako výnosy. Avšak z dlouhodobého hlediska se památník potýká s nedostatkem financí. Velkým přínosem pro finanční hospodaření byl příspěvek na provoz, který byl poskytnut Ministerstvem kultury ČR.

V následujících tabulkách jsou uvedeny položky nákladů a výnosů. Kvůli epidemické situaci covid-19 a následnému uzavření památníku nejsou ve výnosech zaznamenány výnosy ze vstupného. Pro představu, v roce 2018 částka ze vstupného činila 45 717 390,12 Kč.

Tabulka 2: Náklady v roce 2021

Náklady	Kč
Materiálové náklady a energie	8 986 424,76
Ostatní náklady	61 467 199,02
Ostatní náklady (služby, opravy)	46 344 247,54
Celkem	116 797 871,32

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Tabulka 3: Výnosy v roce 2021

Výnosy	Kč
Výnosy z prodeje služeb	13 046 229,14
Příspěvek Ministerstva kultury České republiky	100 899 515
Využití rezervních fondů	607 296,74
Ostatní příjmy	2 244 830,44
Celkem	116 797 871,32

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

V letech minulých i v roce 2021 Památník Terezín přijal několik darů a příspěvků v celkové výši 193 184,03 Kč, které byly použity na účely, jako jsou dary na činnost a soutěže vzdělávacího oddělení, a dále na platy a osobní náklady Památníku Terezín.

4.1.2 Environmentální pilíř

Z pohledu environmentálního byla obnovena zeleň v areálech Památníku Terezín. Zejména se jednalo o výsadbu nových stromů a ostatní pěstební opatření. Během celého roku probíhala běžná péče o již stávající zeleň. Byly opraveny pomníky na Židovském hřbitově a byla zahájena rekonstrukce objektu č. p. 232. Nadále bylo vylepšeno technické zajištění autodopravy a dalších logistických potřeb běžného provozu, aby byl více v souladu se životním prostředím. Budovy jako Malá pevnost a krematorium na Židovském hřbitově nezbytně potřebovaly nové střechy, jelikož ty původní byly ve velmi špatném stavu.

4.1.3 Sociální pilíř

Nejen statistiky návštěvnosti, ale také pořádané semináře, kurzy, školení, výstavy a expozice byly negativně ovlivněny v roce 2021 v důsledku pandemie covid-19. V prvních čtyřech měsících došlo k celkovému uzavření areálu Památník Terezín. Oproti roku 2018, kdy areál navštívilo celkově 296 749 osob, v roce minulém klesla návštěvnost na 75 498 osob, tedy o 221 251 návštěvníků méně.

Níže uvedené tabulky ukazují celkovou návštěvnost Památníku Terezín, návštěvnost v Malé pevnosti a v Muzeu ghetta.

Největší zájem ze strany návštěvníků o prohlídku historického místa, které nabízí dobovou atmosféru II. světové války, byl projevem v srpnu, kdy památník navštívilo celkem 17 242 osob, z toho bylo 12 201 Čechů a 5 041 osob cizí národnosti.

Tabulka 4: Návštěvnost Památníku Terezín v roce 2021

	Občané ČR	Mládež ČR	Cizinci	Mládež cizinci	Celkem
Leden	0	0	0	0	0
Únor	0	0	0	0	0
Březen	0	0	0	0	0
Duben	0	0	0	0	0
Květen	1 837	448	67	27	1 904
Červen	6 762	3 802	496	213	7 258
Červenec	12 778	3 947	2 454	767	15 232
Srpen	12 201	3 779	5 041	1 350	17 242
Září	6 538	2 157	4 309	1 442	10 847
Říjen	7 017	3 322	5 648	1 738	12 665
Listopad	3 193	1 843	3 198	942	6 391
Prosinec	1 548	696	2 411	600	3 959
Celkem 2021	51874	19994	23624	7079	75 498

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Malou pevnost celkově navštívilo 62 398 osob, z toho 44 255 občanů České republiky a 18 143 cizinců. Nejnavštěvovanějším měsícem pro Malou pevnost byl opět srpen, který zaznamenal 14 465 návštěvníků. V červnu bylo toto místo nejvíce navštěvováno českou mládeží, a to celkem 2 849 osobami. Z pohledu mládeže cizí národnosti bylo září nejvytíženější, a to 1 206 návštěvníky. Cizinci tvoří významnou část návštěvníků. V listopadu byl Památník Terezín navštíven více cizinci než Čechy.

Tabulka 5: Návštěvnost v Malé pevnosti v roce 2021

	Občané ČR	Mládež ČR	Cizinci	Mládež cizinci	Celkem
Leden	0	0	0	0	0
Únor	0	0	0	0	0
Březen	0	0	0	0	0
Duben	0	0	0	0	0
Květen	1 676	95	44	5	1 720
Červen	5 823	2 849	445	184	6 268
Červenec	10 670	879	1 904	356	12 574
Srpen	11 007	1 015	3 458	560	14 465
Září	5 555	1 306	3 366	1 206	8 921
Říjen	5 913	1 985	4 247	1 003	10 160
Listopad	2 505	1 398	2 608	775	5 113
Prosinec	1 106	419	2 071	391	3 177
Celkem 2021	44255	9946	18143	4480	62 398

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Z uvedených čísel v tabulce níže vyplývá, že Muzeum ghetta bylo nejméně navštěvované, a to 26 455 osobami. Muzeum začalo být navštěvováno českými zájemci v květnu, těmi zahraničními až o dva měsíce později, a to v červenci. Nejméně frekventovaným měsícem byl květen, a to z důvodu stále probíhajících protiepidemických opatření. Nejvyšší počet návštěvníků zavítal do Muzea ghetta opět v srpnu. V zimních měsících Malá pevnost přivítala více návštěvníků cizí národnosti než Čechů. Během listopadu a prosince zavítalo do pevnosti 4 679 cizinců. Čechů bylo pouze 3 611.

Tabulka 6: Návštěvnost v Muzeu ghetta v roce 2021

	Občané ČR	Mládež ČR	Cizinci	Mládež cizinci	Celkem
Leden	0	0	0	0	0
Únor	0	0	0	0	0
Březen	0	0	0	0	0
Duben	0	0	0	0	0
Květen	424	47	0	0	424
Červen	1 921	1 200	0	0	1 921
Červenec	3 763	423	434	63	4 197
Srpen	3 669	462	1 850	284	5 519
Září	2 459	953	1 851	441	4 310
Říjen	2 825	1 461	2 183	391	5 008
Listopad	1 709	1 107	1 576	552	3 285
Prosinec	739	408	1 052	178	1 791
Celkem 2021	17509	6061	8946	1909	26 455

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Tabulka 7: Přehled návštěvnosti dle států za rok 2021 – prvních 15 států

Země	Měsíc												Rok
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Česká republika	0	0	0	0	1837	6762	12778	12201	6538	7017	3193	1548	51874
USA	0	0	0	0	39	284	1086	2197	2094	2469	1044	742	9955
Německo	0	0	0	0	18	118	1072	1169	1037	1386	520	101	5421
Španělsko	0	0	0	0	7	94	89	392	315	562	532	935	2926
Nizozemí	0	0	0	0	0	0	31	440	191	204	197	87	1150
Itálie	0	0	0	0	2	0	33	220	101	256	160	203	975
Dánsko	0	0	0	0	0	0	54	136	278	297	120	26	911
Francie	0	0	0	0	1	0	34	136	43	144	143	122	623
Belgie	0	0	0	0	0	0	6	112	49	25	6	9	207
Turecko	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	127	48	178
Izrael	0	0	0	0	0	0	0	32	56	30	34	15	167
Velká Británie	0	0	0	0	0	0	2	21	23	29	48	23	146
Rakousko	0	0	0	0	0	0	4	26	4	42	42	2	120
Slovensko	0	0	0	0	0	0	18	26	20	35	13	0	112
Kanada	0	0	0	0	0	0	0	19	8	11	54	9	101
Celkem	0	0	0	0	1904	7258	15207	17127	10759	12508	6233	3870	74866

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

V letech 1989–2002 Památník Terezín navštívilo nejvíce osob ze států Německo, Dánsko, Nizozemí, Izrael a USA. V období 2002–2019 mezi nejpočetnější návštěvníky patřili Němci, Dánové, Nizozemci, Španělé a Italové. Za rok 2020 byla statistika následující: Česká republika, Německo, Španělsko, USA a Dánsko. Z uvedených informací a tabulky plyne, že Němci se drží mezi prvními pěti státy již od roku 1989.

Během roku 2021 Památník Terezín uspořádal 9 hlavních kulturních akcí, mezi které patřily vzpomínkové akce, veřejné čtení, tryzna, výstava, mezinárodní vědecká konference, dětská opera či symbolický pochod.

- *Pocta Bedrníkovi aneb modrá krev v protinacistickém odboji* (vzpomínková akce),
- *Jom ha-šoa ve ha-gvura (Den šoa a hrdinství)* (veřejné čtení),
- *Den památky obětí komunismu* (vzpomínková akce),
- *Kever Avot* (tryzna),
- *Terezínská tryzna* (vzpomínková akce),
- *Pevnost 1980* (výstava),
- *Terezínské ghetto a policejní věznice Terezín v represivním systému okupační moci (1940–1945)* (mezinárodní vědecká konference),
- *Brundibár* (dětská opera),
- *Pochod živých* (symbolický pochod).

Kromě uvedených kulturních akcí bylo v areálu uspořádáno 12 výstav.

Po celý rok Památník Terezín udržoval kontakt s veřejností prostřednictvím tiskových zpráv, prezentace na stránkách odborných periodik, spoluprací s cestovní agenturou Czechtourism. Dále pokračovala spolupráce s Odborem regionálního rozvoje Krajského úřadu Ústeckého kraje, s informačními středisky a centry cestovního ruchu, s Asociací průvodců České republiky, Asociací českých cestovních kanceláří a agentur. Sociální sítě byly pravidelně aktualizovány a byla zpracována virtuální prohlídka objektů Památníku Terezín. Pro širší propagaci v zahraničí, zejména v Německu, památník požádal o pomoc v Sasku.

Pandemie covid-19 se nepromítla pouze v nižší návštěvnosti, ale také v průvodcovské činnosti. Muselo dojít ke snížení počtu pracovníků v důchodovém věku, průvodci, kustodi, prodejci a kontrolori vstupenek, promítači a prodavači upomínkových předmětů se účastnili školení o bezpečnosti a ochraně. Proběhl náslech průvodců a jejich výkladů v různých jazycích a došlo k rozšíření mobilní aplikace SmartGuide.

Objekty Památníku Terezín jsou otevřeny celoročně se stanovenou návštěvní dobou, která se liší během zimního a letního času.

Domáci spolupráce:

- Židovské muzeum v Praze,
- Muzeum romské kultury v Brně,
- Památník Lidice,
- Národní archiv v Praze,
- Ústav pro studium totalitních režimů v Praze,
- Institut Tereziánské iniciativy v Praze,
- Národní muzeum v Praze,
- Státní oblastní archiv v Litoměřicích,
- Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích.

Z pohledu mezinárodní spolupráce Památník Tereziánské disponuje četnými kontakty, partnerskými organizacemi a institucemi.

Mezinárodní spolupráce:

- *Státní muzeum Auschwitz-Birkenau Osvětim* (Polsko),
- *Státní muzeum v Majdanku a Muzeum Gross-Rosen v Rogoźnici* (Polsko),
- *Památníky Yad Vashem v Jeruzalémě a Beit Theresienstadt v Givat Haim Ichud* (Izrael),
- *United States Holocaust Memorial Museum Washington* (Spojené státy americké),
- *Museum of Jewish Heritage New York* (Spojené státy americké),
- *University of South California Shoah Foundation Institute Los Angeles* (Spojené státy americké),
- *Anne Frank House Amsterdam* (Nizozemsko),
- *Památník Flossenbürg, Památník Buchenwald, Památník Dachau, Památník Sachsenhausen, Památník Ravensbrück a Dům konference ve Wannsee v Berlíně* (Německo),
- *Památník Mauthausen a Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes ve Vídni* (Rakousko),
- *Památník Falstad* (Norsko),
- *Muzeum SNP v Banské Bystrici, Dokumentační centrum holokaustu v Bratislavě, Muzeum židovské kultury v Bratislavě a Muzeum holokaustu v Sereďi* (Slovensko).

Kromě uvedených činností se Památník Terežín také věnuje vzdělávacím projektům, určeným pro žáky a pedagogy z České republiky a ze zahraničí.

Tabulka uvádí porovnání mezi roky 2018 a 2021 v počtu uspořádaných vzdělávacích programů Památníkem Terežín. V roce 2018 bylo zorganizováno téměř 3x více vícedenních prezenčních seminářů pro mládež České republiky. Jednodenních prezenčních seminářů pro mládež bylo v roce 2018 uskutečněno 117, v roce 2021 pouze 52. Mezinárodních vícedenních seminářů v roce 2018 proběhlo 25, v loňském roce byly pouze 3. Jednodenních seminářů pro zahraniční zájemce bylo uspořádáno 29, tedy o 19 více než v roce 2021. V roce 2018 proběhlo celkově 216 seminářů a zúčastnilo se 7 762 osob. V roce 2021 se počet seminářů vyšplhal na číslo 82 s 2 642 zúčastněnými.

Tabulka 8: Vzdělávací činnost Památníku Terežín v roce 2021

	2018		2021	
	Počet prezenčních seminářů pro mládež	Počet účastníků	Počet prezenčních seminářů pro mládež	Počet účastníků
Vícedenní - ČR	45	6 343	17	2 296
Jednodenní ČR	117		52	
Vícedenní - zahraničí	25	1 419	3	346
Jednodenní - zahraničí	29		10	
Celkem	216	7 762	82	2 642

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terežín za rok 2021

4.1.4 Kulturní pilíř

Zde lze uvést např. dokumentární snímek *Vůdce daroval Židům město* z roku 1944. Jedná se o krátkometrážní 23minutový film.

Prvním natočeným filmem s terežínskou tematikou na našem území byl snímek od režiséra Alfréda Radoka *Daleká cesta* z roku 1949. Film *Transport z ráje* od režiséra Zbyňka Brynycha, natočený v roce 1963, byl inspirován knihou Arnošta Lustiga. Film *Hodina tance a lásky* v režii Viktora Polesného byl uveden v roce 2003. Režiséři Miloš Zvěřina a Michal Herz uvedli na světlo v roce 2020 tři krátké animované filmy s názvem *Terežínské stíny*. Zejména se jedná o snímky *Uvězněné sny* z roku 1993, *Helga L-520* z roku 2011 a poslední snímek *Transport ER* z roku 2015. Nejnovějším filmovým snímkem natočeným v roce 2022 je drama s názvem *Terežín*. Jedná se o česko-italské zpracování, které režíroval Gabriele Guidi.

Památník Terežín se také zabývá ediční činností. Během roku 2021 vydal dvojčíslo *Terežínských listů* č. 48–49/2021 – 2021 v tištěné podobě. K výročí 80. let od vzniku

tereziánského ghetta byla vydána skládačka obsahující veškeré uspořádané vzpomínkové akce. V online podobě vyšla čtyři čísla čtvrtletníku *Zpravodaj. Vzdělávací a informační bulletin Památníku Terezín*.

Pro návštěvníky Památníku Terezín jsou veškeré nápisy a informace uvedené ve třech jazycích, a to v češtině, angličtině a němčině. Tento fakt je velmi podstatný, neboť velkou část návštěvníků tvoří cizinci. Angličtina jako jazyk světový a němčina (z hlediska historického) jakožto jazyk agresorů a viníků. Památník Terezín poskytuje za poplatek průvodce ve 13 různých jazycích – v angličtině, francouzštině, němčině, holandštině, italštině, dánštině, švédštině, turečtině, španělštině, ruštině, polštině, japonštině a hebrejštině.

U vchodu do Malé pevnosti se nachází bankomat pro výběr hotovosti a stánek se suvenýry, který funguje i jako samoobslužná „kavárna“ s posezením. Vnitřní prostory jsou vybaveny obrazy s historií a příběhy, které se v pevnosti odehrály. Při zvážení krutostí a nelidských podmínek, které se na místě staly, působí tyto služby nevhodně. Na druhou stranu, stánek se suvenýry nabízí publikace a knihy s příslušnou tematikou, což je výborná příležitost pro návštěvníky dozvědět se více o osudech lidí, kteří si II. světovou válkou a Terezínem prošli.

V areálu Malé pevnosti se nachází muzeum v budově bývalých kasáren SS. Poskytuje ucelený přehled o událostech, které se v Terezíně staly a zapsaly se do historie. V celé budově muzea jsou rozmístěny bannery, ukázky plakátů a cedulí. Jsou zde popsány jednotlivé hodnosti příslušníků SS s jejich fotografiemi, cesty, kterými se vězni pokoušeli navázat spojení s příbuznými a známými. Právě toto spojení bylo velmi často jedinou nadějí, která vězňům dávala sílu k přežití. Zpravidla jednou měsíčně mohli vězni odeslat několik řádků německého textu. Velmi často žádali rodinu o zaslání balíčku, který mohl obsahovat oblečení, potraviny a léky. V některých obdobích byl příjem balíčků zakázán. Balíčky a dopisy byly shromažďovány v „Paketraum“, kde veškerá korespondence a balíčky procházely přísnou cenzurou. Vězňové využívali různých cest k odeslání necenzurovaných zpráv. Motáky nejčastěji ukrývali do balíčků se špinavým prádlem.

Při příjezdu vězňů byl otevřen registrační dvůr, kterým musel projít každý vězeň. Nejprve si vězni prošli několikahodinovým čekáním u zdi podél celého dvora a poté následovala registrace probíhající kompletně v německém jazyce. Z registrace se vězni

postupně přemístili do skladu oděvů, ve kterém museli odevzdat veškeré osobní věci, které si s sebou přivezli do tábora. Pouze boty si mohli ponechat. Dostali pruhované vězeňské obleky označené čísly.

Na nádvoří mužského dvora byl umístěn zvon, kterým byli vězni svoláváni. Nástupy byly v brzkých hodinách a trvaly několik hodin. Veškeré práce v táboře vykonávali vězni, postupem času i v okolí až 30 kilometrů od tábora.

V bloku A se nacházely hromadné cely. V bloku B byly hromadné cely a samotky. Vězni na samotce nepracovali a nevycházeli na světlo. Pokud dostali vycházku, často je dozorcí týrali. Pokud samotka trvala déle než 6 měsíců, vězně postihla slepota a objevovala se u nich schizofrenie.

Na I. dvoře, v hromadných celách a samotkách mohlo být umístěno až 1 500 osob. V kanceláři velitele dvora byla vedena kartotéka pracovního nasazení vězňů. Nacházely se zde také vězeňská kuchyně, bramborárna a sklad potravin s tzv. balíčkárnou.

Zpočátku marodka ve věznici neexistovala. Teprve koncem srpna 1940 si vězni MUDr. Jan Konopík a MUDr. František Vrátil vymohli místnost pro těžší pacienty zařízenou osmi lůžky. Hygienické podmínky a zdravotnická péče v policejní věznici byly zcela nedostatečné. V I. dvoře byly postupně zřízeny dvě marodky a koupelna s odvěšivovací stanicí. V roce 1944 byla do areálu I. dvora přemístěna i mužská umývárna. Ošetřování vězňů zajišťovali věznění lékaři, kteří byli pro nedostatek potřebného vybavení a léků většinou bezmocní. Potýkali se převážně s infekčními chorobami.

V Malé pevnost bylo zřízeno popraviště. Od roku 1943 se policejní věznice stala dějištěm poprav vykonávaných bez soudního rozsudku. Nejpočetnější skupina vězňů, celkem 52 osob, byla zastřelena 2. května 1945.

Ženský dvůr, označený číslem III, byl zřízen v červnu 1942 jako ženské oddělení věznice. Kromě hromadných cel se zde nacházely samotky a dílny pro pracovní nasazení vězněných žen, dále marodka a od roku 1944 také umývárna a koupelna. V ženském bloku se nedochovaly patrové postele a několik hromadných cel zůstalo úplně prázdných.

Zvyšující se počet vězňů vedl v roce 1943 k zahájení výstavby nového dvora č. IV. Na podzim 1944 přišli do ještě vlhkých a nedokončených hromadných cel první vězni. Celkem mohl dvůr pojmout až 3 000 mužů. V důsledku katastrofálních hygienických

podmínek a přeplněnosti cel vypukla na jaře 1945 epidemie tyfu. V samotném závěru války, ale i v prvních týdnech po osvobození si ještě vyžádala stovky obětí.

Běžný chod terezínské policejní věznice zajišťovalo na čtyřicet vnitřních pracovních komand, jejichž pracovní doba začínala v 7 hodin a s jednogodinovou přestávkou končila zpravidla v 18 hodin. Malé i velké skupiny vězňů prováděly různé činnosti od planýrovacích, stavebních a truhlářských prací po službu v kancelářích správy věznice, ve skladech či ve vězeňské kuchyni. Jejich početní stavy byly od dvou až do jednoho sta vězňů, přičemž celkový denní počet dosahoval 350 až 400 nasazených osob. Členové těchto komand byli v neustálém styku s dozorci, a museli být proto stále ve střehu, aby nezavdali příčinu k šikanování, týrání, na straně druhé nemuseli podstupovat každodenní dlouhé pochody jako mnohá venkovní komanda.

V prostorách areálu se dříve nacházela vodní nádrž, která primárně sloužila jako zdroj vody v případě vypuknutí požáru. Převážně byla využívána rodinami dozorců jako bazén v horkých dnech. Pro rodiny dozorců bylo zřízeno i kino. Prostory kina fungují v dnešní době jako promítací místnost pro návštěvníky.

4.2 Lidice a Ležáky

Památník Lidice jako příspěvková organizace Ministerstva kultury ČR spravuje pozemky a objekty v Lidicích a v Ležákách. Pietní území, které je zapsáno na seznamu národních kulturních památek, se řadí k základní hodnotě Památníku Lidice. Tento areál je bezplatně přístupný po celý rok a představuje cíl pro přibližně 70 % návštěvníků, kteří poté již nenavštěvují muzeum. Růžový sad, součást areálu, je držitelem Guinnessova rekordu a zároveň je zapsán na seznamu Garden of Excellence. Sad disponuje 24 tisíci růžových keřů a nachází se v něm přibližně 240 variací odrůd. Do komplexu dále patří muzeum, které nabízí stálé i putovní výstavy, lidická galerie a restaurace, rodinný domek č. p. 116, který byl v 50. letech postaven pro přeživší děti a ženy. Nyní se v domku nachází stálá expozice „*Stavíme nové Lidice*“. Součástí je i pietní území v Ležákách, které je zapsáno na seznamu kulturních památek od roku 1978, muzeum a restaurace v Ležákách.

4.2.1 Ekonomický pilíř

Po ekonomické stránce byl rok 2021 rokem úspěšným, jelikož výsledek z hospodářské činnosti byl vyrovnaný a zlepšený o výši 448 167,03 Kč, i když byl ovlivněn negativními událostmi, na které bylo potřeba vynaložit finanční prostředky.

Negativní vlivy na hospodaření za rok 2021:

- Světová pandemie covid-19.
- Protržená hráz v NKP Ležáky.
- Částečná uzavírka přístupové komunikace č. I/61 do Památníku Lidice.
- NKP Ležáky uzavírka silnice III. třídy 33773 od 12. 8. 2021 do 1. 12. 2021.

I přes tyto nepříjemnosti se podařilo dosáhnout uspokojivého výsledku hospodaření, a to díky zavedeným a důsledně dodržovaným úsporným opatřením a také díky výborné spolupráci zaměstnanců.

Následující tabulky ukazují jednotlivé položky nákladů a výnosů z hospodářské činnosti za rok 2021. Nejvyšší nákladovou položkou byly finance vydané na opravy a udržování. Částka činila 328 034,11 Kč. Tržby z prodeje služeb v celkové hodnotě 166 862,99 Kč představovaly největší položky z výnosů za rok 2021.

Tabulka 9: Náklady z hospodářské činnosti v roce 2021

Náklady	Kč
Spotřeba materiálu	19 922,01
Spotřeba energie	9 424,98
Opravy a udržování	328 034,11
Ostatní služby	50 099,72
Mzdové náklady OON	64 471
Zákonné sociální pojištění	0
Základní příděl do FKSP	0
Daň silniční	1 780
Celkem	473 731,82

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Tereziín za rok 2021

Tabulka 10: Výnosy z hospodářské činnosti v roce 2021

Výnosy	Kč
Tržby z prodeje služeb	166 862,99
Tržby z dlouhodobého pronájmu	681 321
Tržby z krátkodobého pronájmu	35 714,86
Tržby z pronájmu movitých věcí	38 000
Celkem	921 898,85

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Tereziín za rok 2021

I přes kladný hospodářský výsledek z minulého roku nemá z dlouhodobého hlediska Památník Lidice dostatek finančních prostředků na základní provoz a údržbu. I z tohoto důvodu jsou čerpány mimorozpočtové zdroje.

Tabulka 11: Mimorozpočtové zdroje financování

Poskytovatel	Druh projektu	Účel	Poskytnuto a použito celkem (Kč)
Pardubický kraj	dar	Pietní vzpomínka Ležáky	10 000
ROZA Mšec, s. r. o.	dar	Rozvoj Mezinárodní dětské výtvarné výstavy	15 000
Palaba	dar	Mezinárodní vědomostní soutěž L21	5 000
Nadace AGROFERT	dar	Rozvoj Mezinárodní dětské výtvarné výstavy	50 000
Fyzické osoby	dar	Obnova kříže NKP Ležáky	48 400
Fyzické osoby	dar	Obnova poškozené hráze po povodni	15 367
Celkem			143 767

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Tabulka 12: Projekty financované ministerstvem (Kulturní aktivity a další)

Název projektu	Přijato a čerpáno (Kč)
Mezinárodní dětská výtvarná výstava Lidice 2021	100 000
Mezinárodní dětská výtvarná výstava Lidice 2021 (MŠMT)	100 000
Mezinárodní vědomostní soutěž pro mládež "Lidice pro 21. století" (MŠMT)	680 751
Celkem	880 751

Projekty od zřizovatele financované v rámci SMVS (ISPROFIN, ISO)	Kč
Obnova architektonických prvků Památníku Ležáky	2 533 064
PL Obměna audiovizuální techniky muzea	1 500 000
PL Sanace nosných konstrukcí muzea	5 127 641
Celkem	9 160 705

Ostatní projekty (mimo financování od zřizovatele)	Kč
Pardubický kraj - pietní vzpomínka	10 000

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Tabulka 13: Mzdové náklady

	Hlavní činnost	Hospodářská činnost	Celkem (Kč)
Mzdové náklady na platy	10 194 832	0	10 194 832
Mzdové náklady OON	470 800	64 471	535 271
Náhrada mzdy za PN	57 733	0	57 733

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

Tabulka 14: Plnění rozpočtu

Název položky	Rozpočet	Skutečnost	Rozdíl	Zdroj
Platy zaměstnanců	10 112 323	10 194 832	82 509	fond odměn
OON	470 800	470 800	0	

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezín za rok 2021

4.2.2 Environmentální pilíř

V roce 2021 proběhlo čištění veškerých hrobodomů, pomníků a lavic. Na potřebných místech byly doplněny spárovací hmoty a bylo obnoveno zlacení rytin. Dále byly porovnány opěrné zdi na svahu. Byl zajištěn průtok z přepadu rybníka díky vybudování odvodnění u Švandova mlýna. Nezbytná rekonstrukce byla provedena v budově muzea, kde muselo dojít ke zpevnění příčné i vodorovné konstrukce, která zajišťuje bezpečnost pro návštěvníky i pracovníky Památníku Lidice. Finance na rekonstrukci, nezbytné udržovací a obnovovací práce byly poskytnuty Ministerstvem kultury ČR z programu Rozvoj a obnova materiálně-technické základy kulturních zařízení.

Havarijní stav hráze rybníka Ležák je v procesu řešení od dubna 2020. V červenci 2021 se stav hráze zhoršil z důvodu vysokého podmáčení a došlo k propadnutí její části. K efektivnějšímu řešení problému byla dohodnuta schůze s Agenturou na ochranu přírody a krajiny, která představila několik možností k řešení této komplikace.

Dále byla odstartována restaurace základů Horákova statku, který byl v havarijním stavu. Velmi finančně náročným projektem byla revitalizace pietního území Rákosova statku, která byla zahájena v roce 2020. V roce 2021 proběhla druhá etapa, a to úprava zeleně a obnova původní studánky.

4.2.3 Sociální pilíř

V roce 2021 byla návštěvnost Lidic omezena nejen z důvodu koronavirové pandemie, ale také kvůli rekonstrukci a uzavření muzea Památníku Lidice. Venkovní prostory pietního území byly nadále navštěvovány, avšak data z této návštěvnosti jsou měřena pouze odhadem na základě poplatků za parkovné. Přibližná návštěvnost je odhadována okolo sta až dvou set návštěvníků za den.

Tabulka 15: Celková návštěvnost Památníku Lidice za rok 2021

	Dospělí	Studenti	Prohlídky s reditelem PL	Vzdělávání	Zdarma	Ostatní	Kinematograf	Kultura, svatby	Celkem se vstupenkou	Výstavní síně	Celkem
						(karty, rodiny, seniři)					
Leden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Únor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Březen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Duben	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Květen	97	13	0	0	0	12	0	0	122	0	122
Červen	100	553	0	0	1578	326	0	0	2557	2590	5147
Červenec	421	142	31	120	183	52	0	5	954	9811	10756
Srpen	329	53	37	95	88	78	47	10	737	9484	10211
Září	202	452	0	129	385	221	0	90	1479	4650	6129
Říjen	145	133	0	75	422	32	0	73	880	3594	4474
Listopad	265	241	0	297	155	135	0	31	1124	819	1943
Prosinec	0	62	74	0	151	0	319	0	606	0	625
Celkem	1559	1649	142	716	2962	856	366	209	8459	30948	39407

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Tereziín za rok 2021

Po porovnání návštěvnosti před pandemií je nutno uvést, že v roce 2018 byla celková návštěvnost Lidic 146 156 osob.

Pro obec Ležáky byla návštěvnost následující:

Tabulka 16: Návštěvnost památníku Ležáky v roce 2021

	Cizinci	ČR	Cizinci - studenti	ČR - studenti	Vzdělávání	Zdarma	Ostatní	Soutěže/Geocaching	Kultura	Minigalerie	Celkem
Leden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Únor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Březen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Duben	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Květen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Červen	1	343	0	155	189	646	37	0	0	1171	2542
Červenec	7	924	0	451	18	165	165	1	0	2122	3853
Srpen	12	740	0	302	0	129	189	1	0	1183	2556
Září	0	4	0	0	0	0	41	0	0	0	45
Říjen	0	0	0	26	16	6	0	0	0	0	48
Listopad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prosinec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Celkem	20	2011	0	934	223	946	432	2	0	4476	9044

Zdroj: vlastní zpracování dle Výroční zprávy Památníku Terezin za rok 2021

V roce 2018 navštívilo Ležáky 24 178 osob, což je více v porovnání s uplynulým rokem 2020, během kterého do Ležáků zavítalo 13 697 návštěvníků. V roce 2019 byla návštěvnost ještě vyšší, 22 999 osob.

Mezi propagační aktivity, které zajišťuje oddělení muzea a prezentací, patří nejen výstavy, expozice a edukativní činnosti, ale i fundraising a dobrovolnictví. Jednotlivé činnosti jsou založeny na hravosti, zábavnosti a interaktivitě. Snaha je především o prestiž a dynamický rozvoj potenciálu NKP Lidice a Ležáky.

V současné době sociálních médií je Památník Lidice zapojený do této formy komunikace s veřejností. Kromě facebookových a instagramových stránek spravuje památník pět webových stránek.

Pořádané kulturně-vzdělávací akce v roce 2021:

- Lidické zimní večery.
- Světlo za Lidice.
- Štafeta Lidice – Ležáky k 79. výročí vyhlazení.
- Premiéra Homérovoy Iliady v Památníku Lidice.

Prezenční vzdělávací programy:

- Ze života umělce.
- Fantom galerie.
- Příběh obce Lidice.

- Den, kdy se změnil život.
- Stavíme nové Lidice.
- Výchova a vzdělávání v Protektorátu Čechy a Morava v odkazu J. A. Komenského.
- Robot a umělá inteligence.
- Koukám, vidím, přemýšlím, rozumím.
- Lidice – procházka starou vesnicí.

Online kurzy a webináře:

- Příběh obce Lidice.
- Protektorát Čechy a Morava.
- Protektorátní školství a převýchova.
- Příběh osady Ležáky.

Akreditované semináře pro pedagogy:

- Rozhodování továrníka Pály.
- Malba ve výtvarné výchově pro žáky a studenty 10–18 let.
- Inovativní metody ve výuce dějepisu a společenských věd.

Během vládního nařízení o uzavření Památníku Lidice z důvodu pandemie covid-19 probíhaly vzdělávací programy online formou. Většinou se jednalo o kurzy a webináře.

I přes nelehké období způsobené světovou pandemií aktivita památníku zůstala na velmi vysoké úrovni. Byl vydán dětský průvodce, uskutečnil se Den poezie a proběhla mezinárodní vědomostní soutěž pro mládež „*Lidice pro 21. století*“, které se zúčastnilo 1 458 studentů z 88 škol z České republiky, Slovenska a Polska.

Kulturní a volnočasové akce:

- Svatomartinský průvod ke Dni válečných veteránů,
- Den architektury,
- Představení písniček,
- Kinematograf bratří Čadíků,
- Program pro nemocné děti ze spolku Avalone,
- Představení Illiady,

- Letní příměstský tábor,
- Cyklus filmových čtvrtek.

Při vstupu do prostranství Památníku Lidice je umístěna orientační mapa, která zobrazuje veškerá místa, která byla podstatná v obci Lidice před tím, než byla vypálena. Jedná se například o bývalou školu, kostel, hřbitov či první postavený dům. Mapa zahrnuje i místa, která se vryla do historie 10. června 1942. Jde např. o Horákův statek, u jehož zdi bylo zastřeleno 173 lidických mužů, či hromadný hrob všech padlých mužů.

V areálu Památníku Lidice se nachází muzeum, které disponuje stálou výstavou. Dále jsou vybudovány dvě výstavní síně, In Memoriam a Pod Tribunou, přičemž druhá jmenovaná nabízí i promítací sál.

Růžový sad, který se rozprostírá mezi dřívějšími a nově založenými Lidicemi, hostí každoročně od roku 2005 svatební obřady.

Tabulka 17: Počet uspořádaných svateb v letech 2005–2019

Rok	Počet sňatků
2005	5
2006	11
2007	32
2008	25
2009	30
2010	25
2011	20
2012	20
2013	30
2014	16
2015	24
2016	23
2017	26
2018	13
2019	11

Zdroj: vlastní zpracování dle Památníku Lidice, 2021

V roce 2007 bylo uspořádáno nejvíce svateb za období 2005–2019, a to 32 obřadů. V roce 2019 proběhlo pouze 11 svateb. V posledních letech nejsou vedeny žádné svatby. Nejedná se o obřady pouze českých párů, ale také zahraničních.

Asi 500 metrů od Památníku Lidice se nachází galerie, která nabízí stálou expozici s názvem Remember Lidice. V 1. patře se pořádají krátkodobé výstavy. Mimo výstavy a expozice slouží galerie jako místo pro kulturní pořady, koncerty a divadelní představení. Dalším objektem je rodinný dům č. p. 116. Nachází se zde stálá expozice s názvem Stavíme nové Lidice. Zaobírá se výstavbou nových Lidic, dobovou architekturou, bytovou kulturou a každodenním životem.

4.2.4 Kulturní pilíř

Filmový snímek *Lidice* z roku 2011 vypráví osudy lidí, kteří byli kvůli nepodloženým podezřením zabití nebo posláni do koncentračních táborů. Tematikou vypálené osady Ležáky se zabývá film od režiséra Miloše Pilaře z roku 2010 *Ležáky 42*. Lidická galerie nabízí několik filmů ke zhlédnutí: *Lidice – paprsek do tmy* (2013), „105“ – film o osudech lidických dětí (2012), *Ozvěny Lidické noci* (2011), *Ležáky – osada, která nemlčela* (2009), *Lety – nehodní žití* (2009), *Památník Lidice* (2008), *Živé sochy mrtvých dětí* (2007), *Noc delší než den* (2002), *Druhý život Lidic* (2000), *Lidice* (1992), *Balada o růži* (1971), *Ležáky 42* a *Nejdelší den jedné malé vesnice* (1942).

4.3 Chrám sv. Cyrila a Metoděje

Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze poskytl útočiště pro skupinu výsadkářů, kteří spáchali atentát na druhého nejvyššího představitele SS, Reinharda Heydricha.

Jediným dostupným zdrojem pro získání potřebných dat byla návštěvní kniha v Národním památníku hrdinů heydrichiády, která poskytla kvalitativní data pro sociální pilíř. Vzhledem k nedostatečnému množství informací týkajících se ekonomického a environmentálního pilíře nebylo tyto dva pilíře možné analyzovat.

Vlastníkem památníku je Magistrát hlavního města Prahy. Správu vykonává Vojenský historický ústav Praha.

4.3.1 Ekonomický pilíř

Pro nedostatek poskytnutých informací nebylo možné ekonomický pilíř zpracovat.

4.3.2 Environmentální pilíř

Pro nedostatek poskytnutých informací nebylo možné environmentální pilíř zpracovat.

4.3.3 Sociální pilíř

V dnešní době slouží chrám k pravidelným bohoslužbám. Při vstupu do chrámu jsou po stranách umístěny stojany s historií chrámu a s informacemi o operaci Anthropoid. Text je napsán v jazyce českém a anglickém. Samotný interiér chrámu neobsahuje

žádné další informace o odehrané obranné bitvě. Jeví se jako klasický pravoslavný chrám.

Pod schody, které vedou do chrámu, se nachází Národní památník hrdinů heydrichiády, který je přístupný po celý rok, šest dní v týdnu kromě pondělků. V hale je stálá výstava, která mapuje historický vývoj od Mnichovské dohody přes vznik Protektorátu Čechy a Morava, nástup Reinharda Heydricha k moci, přípravy a provedení operace Anthropoid až k boji v kostele a kryptě sv. Cyrila a Metoděje.

Krypta kostela je zdarma přístupná pro veřejnost. Nachází se zde stálá expozice, která je věnována sedmi parašutistům, kteří se v kostele ukrývali – Adolfu Opálkovi, Josefu Valčíkovi, Josefu Bublíkovi, Janu Hrubému, Jaroslavu Švarcovi, Josefu Gabčíkovi a Janu Kubišovi. V samotné kryptě je umístěno právě sedm bust. Každá z nich je věnována jednomu z hrdinů. Busty jsou doplněny o životopisy výsadkářů.

Záznamy v návštěvní knize demonstrují fakt, že místo Národního památníku hrdinů heydrichiády je hojně navštěvováno cizinci, neboť zanechané vzkazy jsou psány v různých jazycích. Mezi nejčastěji zaznamenané cizí jazyky se řadí angličtina, němčina a francouzština. Nejvíce se objevují vzkazy děkující za hrdinské činy parašutistů, o hrdosti a respektu českého národa, ale také o vděku za to, že se historie a vzpomínky udržují neustále živé.

K 80. výročí operace Anthropoid byla vyhlášena soutěž Odborem komunikace Ministerstva obrany. Do soutěže se zapojilo 200 základních a středních škol, které zaslaly přes 600 výrobků.

Památník nevede žádné statistické záznamy o návštěvnosti.

4.3.4 Kulturní pilíř

Nejnovějším zpracováním je film s názvem *Smrtihlav* v režii Cédrica Jimeneze, který měl premiéru v roce 2017. Filmový snímek *Anthropoid* od režiséra Seana Ellise, jehož celosvětová premiéra proběhla 1. 7. 2016 na Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech, odkazuje na atentát na Reinharda Heydricha. Jedná se o historický/válečný/životopisný film, který je spoluprací českých a zahraničních herců. Dalším natočeným snímkem je *Operace Daybreak* (v překladu Operace úsvit), který režíroval Lewis Gilbert. Filmová premiéra proběhla roku 1975. Nejstarší filmovou adaptací této události je snímek Jiřího Sequense *Atentát* z roku 1964.

V roce 2017 byla pod záštitou Ministerstva obrany České republiky publikována brožura s názvem *Anthropoid: nemá svědectví*. Volně k odběru je dostupná v expozici Národního památníku hrdinů heydrichiády. Chrám sv. Cyrila a Metoděje neprovádí ediční činnost vydávání publikací týkajících se událostí spojených s Operací Anthropoid.

4.4 SWOT analýza

4.4.1 SWOT analýza Terezín

Tabulka 18: SWOT analýza Terezín

Silné stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Historie Terezína	5	5	25
Ojedinečnost místa	5	5	25
Rozsáhlá škála vzdělávacích a kulturních programů	4	4	16
Silné mezinárodní povědomí	4	4	16
Poloha	3	3	9
Slabé stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Nízká propagace	4	5	20
Špatný stav některých budov	3	5	15
Náročná údržba areálu	2	5	10
Omezená infrastruktura	3	3	9
Nedostatečná prezentace některých částí pevnosti	2	4	8
Hrozby	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Nedostatek financí	5	5	25
Zastavení oprav a investic do památek	5	5	25
Nedokončená protipovodňová opatření v přílehlých oblastech	4	5	20
Pandemie	4	4	16
Demolice a přestavby bývalých kasáren SS	3	3	9
Příležitosti	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Zápis na seznam UNESCO	5	5	25
Spolupráce s akademickými institucemi	5	5	25
Využití moderních technologií pro větší propagaci	4	4	16
Potenciál zvýšení počtu obyvatel v hlavní pevnosti	3	4	12
Napojení na vysokorychlostní železniční trať Praha - Drážďany	3	3	9

Zdroj: vlastní zpracování

Silné stránky

- Historie Terezína
 - Historie města sahá již do 18. století, kdy bylo město vybudováno. Během II. světové války se z města stalo židovské ghetto, později se zde nacházel koncentrační tábor Terezín.

- Ojedinělost místa
 - Jedná se o unikátní zachovalé pevnostní město v celoevropském / celosvětovém měřítku.
- Rozsáhlá škála vzdělávacích a kulturních programů
 - Památník Terezín v roce 2021 uspořádal několik kulturních a vzdělávacích programů, mezi které patřily vzpomínkové akce, veřejná čtení, mezinárodní vědecká konference, tryzna, dětská opera, symbolický pochod a semináře pro mládež.
- Silné mezinárodní povědomí
 - Z výše uvedených tabulek týkajících se návštěvnosti je zřejmé, že Památník Terezín je velmi důležitý nejen pro český národ, ale i pro celý svět. Nejen statistiky návštěvnosti vypovídají o širokém mezinárodním povědomí, ale vypovídá o ní také navázaná mezinárodní spolupráce se zahraničními institucemi. Veškeré informační tabule, výstavy a expozice jsou prezentovány ve třech jazycích – v češtině, angličtině a němčině. Návštěvníci mají možnost využít audio průvodce, který je nahrán ve 13 jazycích. To svědčí o připravenosti Památníku přijmout turisty z celého světa.
- Poloha
 - Terezín je velmi dobře situován, neboť se nachází přibližně 60 kilometrů od hlavního města Prahy. Je velmi dobře dosažitelný autem, autobusem či na kole. Město leží na několika cyklostezkách nedaleko Labské stezky. Cesta vlakem je komplikovanější, jelikož do Terezína nevede přímé železniční spojení. Možností je jet do nedalekých Bohušovic nad Ohří a poté pokračovat autobusem či pěšky.

Slabé stránky

- Nízká propagace
 - Ojedinělé místo, jako je Terezín, by mělo vytvářet náležitou propagaci, která by měla být atraktivní pro veškeré věkové skupiny. Památník se nachází v mezinárodním povědomí, tudíž by měla propagace probíhat i v zahraničí.

- Špatný stav některých budov
 - Největší problém představují bývalá kasárna SS v hlavní pevnosti, jejichž stav je havarijní. Poškozená okna, rozbité dveře, opadaná omítka a propadlá střecha nepřispívají k rozkvětu města.
- Náročná údržba areálu
 - Z důvodu rozlehlosti areálu, obtížně přístupných míst, nerovnému povrchu, ale také z důvodu šetrnosti při používání metod a materiálů na údržbu se stává péče velmi náročnou jak finančně, tak i fyzicky.
- Omezená infrastruktura
 - Tento problém se týká obou pevností, Malé i Velké, tedy města Terezín. Před Malou pevností se sice nachází centrální parkoviště, které je ovšem nedostatečné svoji kapacitou, a to jak pro autobusy, tak i pro osobní automobily. V centru města se potýkají se stejnými problémy. Dalším problémem jsou nedostatečné přechody přes hlavní silnici v okolí Malé pevnosti.
- Nedostatečná prezentace některých částí pevnosti
 - Při návštěvě Malé pevnosti je možné si projít areál individuálně nebo s průvodcem a příslušným výkladem. Toto se týká pouze určitých částí. Ženský dvůr označený číslem III a Nový dvůr s označením IV nemají k dispozici průvodce, což má za následek nižší zájem turistů o tyto bloky v pevnosti.

Hrozby

- Nedostatek financí
 - V roce 2021 byl výsledek hospodaření vyrovnaný, ale z dlouhodobého pohledu se Památník Terezín potýká s nedostatkem financí. S nedostatkem financí souvisí i následující hrozba.
- Zastavení oprav a investic do památek
 - Pokud dojde k přetrvávání nedostatku finančních prostředků, památník nebude schopen investovat do oprav a údržby pevnostního komplexu a do budov v hlavní pevnosti, a tím dojde k jejich chátrání.
- Nedokončená protipovodňová opatření v přilehlých oblastech
 - V roce 2002 zasáhly Terezín rozsáhlé povodně, které přivedly celé město i s Malou pevností pod vodu. Škody byly obrovské, a proto se Terezín

rozhodl investovat do protipovodňových opatření. Problém představují okolní oblasti, ve kterých tato opatření realizována nejsou.

- **Pandemie**
 - Pandemie covid-19 zastavila chod celého světa, tedy i Památníku Terezín, který musel být na několik měsíců úplně uzavřen. Přestože se velmi dobře situaci přizpůsobil a pořádal online semináře, přišel o obrovskou část financí ze vstupného, které každoročně představuje podstatnou složku v ekonomické sféře.
- **Demolice a přestavby bývalých kasáren SS**
 - Jedná se zejména o bývalá kasárna SS. V plánu je jejich rekonstrukce a přestavba na rodinné byty. Z pohledu historického působí tento plán velmi bizarně. Na druhou stranu kasárna jsou v žalostném stavu, představují zátěž pro město a stávají se nebezpečnými pro společnost, neboť se postupně rozpadají. Rozsáhlá rekonstrukce vyžaduje obrovské finanční prostředky, které je velmi obtížné opatřit.

Příležitosti

- **Zápis na seznam UNESCO**
 - Terezín je v současné době zařazen mezi kandidáty na seznam UNESCO. Pokud by byl Terezín zapsán na seznam světového dědictví UNESCO, dostalo by se mu značného nárůstu turistů, financí, povědomí a především by byl doceněn jako světový unikát vojenského stavitelství.
- **Spolupráce s akademickými institucemi**
 - Výhodná poloha nepřispívá pouze ke snadnému přístupu pro návštěvníky, ale také k navázání spolupráce s akademickými institucemi. Tím, že se Terezín nachází nedaleko Prahy a Ústí nad Labem, kdy se v obou případech jedná o města univerzitní, navázání spolupráce má velký potenciál. Může to být formou praxí, stáží, výzkumů či konferencí.
- **Využití moderních technologií pro větší propagaci**
 - Ať už se jedná o propagaci na sociálních sítích, jako je Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest, nebo o různé optimalizace pro telefony, smartphony či tablety, každá pozornost obrácená směrem k Terezínu je úspěchem. Propagace může probíhat skrze QR kódy, mobilní aplikace, webové stránky, které jsou přizpůsobeny mobilním telefonům.

- Potenciál zvýšení počtu obyvatel v hlavní pevnosti
 - To, co je považováno za hrozbu, může být také prezentováno jako příležitost pro příchod nových obyvatel do Terezína. Jedná se o výše zmíněná kasárna SS, která jsou v havarijním stavu. Pokud by se městu podařilo rekonstrukci uskutečnit, naskytly by se prostory pro nově přichozí, kteří by byli velkým přínosem pro město.
- Napojení na vysokorychlostní železniční trať Praha – Drážďany
 - Napojení na vysokorychlostní železniční trať by představovalo další propojení České republiky se zeměmi západní Evropy. Tím by se otevřely nové a ekologičtější možnosti cestování pro cizince do Terezína. Například předpokládaná doba cesty z Drážďan do Prahy je méně než 60 minut.

4.4.2 SWOT analýza Lidice a Ležáky

Tabulka 19: SWOT analýza Lidice a Ležáky

Silné stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Historie Lidic a Ležáků	5	5	25
Činnost památníků	5	5	25
Kvalitní péče o areál	4	5	20
Dobrá dopravní dostupnost	4	3	12
Bezbariérový přístup	5	2	10
Slabé stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Vysoké nároky na údržbu	3	5	15
Nízká propagace	3	5	15
Nedostatek parkovacích míst	3	4	12
Chybějící sál pro vzdělávací a kulturní aktivity	3	4	12
Nedostatek odpočinkových míst po areálech	3	3	9
Hrozby	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Nedostatek financí	5	5	25
Nedostatek kvalifikovaného personálu	4	5	20
Vandalismus	4	4	16
Pandemie	4	4	16
Klimatické změny	3	3	9
Příležitosti	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Širší zapojení do mezinárodní spolupráce	5	5	25
Spolupráce s potomky přeživších	4	5	20
Rozsáhlejší ediční činnost	4	4	16
Elektronická databáze obyvatel Lidic a Ležáků	4	4	16
3D mapa areálů Památníků Lidice a Ležáky	3	4	12

Zdroj: vlastní zpracování

Silné stránky

- Historie Lidic a Ležáků
 - Obě vesnice postihl podobný osud. Byly srovnány se zemí v důsledku atentátu na Reinharda Heydricha, zastupujícího říšského protektora Protektorátu Čechy a Morava.
- Činnost památníků
 - Památník Lidice a Ležáky pořádá pravidelně několik akcí, jako jsou kulturně-vzdělávací akce, prezenční vzdělávací programy, online kurzy a webináře, akreditované semináře pro pedagogy a volnočasové aktivity.
- Kvalitní péče o areál
 - Ačkoliv se jedná o rozlehlé plochy, areály jsou velmi hezky udržovány. Veškeré sochy, tabule a pomníky jsou vyčištěny, zeleň je upravena a posekána, povrch cestiček po areálech je urovnán i pro bezbariérový přístup. Záhony v Růžovém sadu jsou vyplety a pravidelně zavlažovány.
- Dobrá dopravní dostupnost
 - Památník Lidice se nachází v blízkosti Prahy, tudíž existuje velmi dobré dopravní spojení jak osobními automobily, tak autobusovou dopravou. V rámci Integrované pražské dopravy jsou k dispozici dvě autobusové linky číslo 300 nebo 322 ze stanice Veleslavin. Další možností je linka číslo 324 ze stanice Zličín.
 - Do Památníku Ležáky je spojení komplikovanější, neboť je od Prahy vzdálenější. Autobusová doprava si žádá několik přestupů a trvá okolo 3 hodin a 30 minut. Vzdálenost je přibližně 150 kilometrů. Další možností je kombinace vlakové a autobusové dopravy. Nejjednodušším způsobem je automobilová doprava po dálnici D11.
- Bezbariérový přístup
 - V areálu Lidic je zajištěn bezbariérový přístup do všech veřejně přístupných prostor s výjimkou výstavní síně In memoriam a rodinného domku č. p. 116. Zde je přístupnost zajištěna asistencí zaměstnanců Památníku Lidice. Na pietním území je bezbariérový přístup zajištěn pomocí orientačního značení.
 - V Památníku Ležáky je bezbariérový přístup zajištěn do prostor muzea, mini galerie, sociálního zařízení a po většině pietního území.

Slabé stránky

- Vysoké nároky na údržbu
 - Tím, že se jedná historicky o velmi významná místa, jsou kladeny vysoké nároky na údržbu, která vyžaduje profesionalitu zaměstnanců, ale také finanční náročnost.
- Nízká propagace
 - Problém, se kterým se oba památníky potýkají, je velmi nízká úroveň propagace. Oba památníky spravují webové stránky, které jsou pravidelně aktualizovány, na facebookových stránkách jsou přidávány pořádané akce a zveřejňovány aktuality. Zajištění efektivní propagace je časově a finančně náročné, i když by bylo podstatným přínosem.
- Nedostatek parkovacích míst
 - Před památníky se nachází centrální parkoviště, které je zejména během hlavní sezóny kapacitně nedostatečné. Při návštěvě Lidic je možnost zaparkovat před Lidickou galerií, která také disponuje několika parkovacími místy. Pokud dojde k naplnění parkovacích míst, návštěvníci parkují libovolně v obci Lidice.
- Chybějící sál pro vzdělávací a kulturní aktivity
 - Ačkoliv jsou památníky velmi aktivní v pořádání vzdělávacích a kulturních aktivit, nedisponují vyhovujícím sálem jak kapacitně, tak vybaveností pro tyto účely.
- Nedostatek odpočinkových míst po areálech
 - V areálech je umístěno pouze několik laviček, jejich počet je nedostačující. Především návštěvníci vyššího věku by možnost odpočinout si uvítali, neboť plochy areálů jsou rozlehlé.

Hrozby

- Nedostatek financí na údržbu areálů a budov
 - Pokud bude dlouhodobě docházet k nedostatku finančních prostředků na údržbu a opravy areálů, ať už se jedná o budovy, pomníky či zeleň, bude docházet k postupnému chátrání památníků.
- Nedostatek kvalifikovaného personálu
 - V současné době se jedná o jeden z největších problémů, který se památníků týká. Pracovníkům se nedostává náležité finanční ohodnocení za práci,

kteřou vykonávají. To má vliv na edukační oddělení, které se potýká s nedostatkem vzdělavatelů.

- Vandalismus
 - Volně přístupný areál pietního místa je neustále v ohrožení vandalů, kteří mohou objekt nenávratně poškodit.
- Pandemie
 - Z důvodu pandemie covid-19 došlo k uzavření památníků na dobu několika měsíců. Pozastavení činnosti mělo negativní vliv na jejich ekonomickou a sociální činnost.
- Klimatické změny
 - Jelikož se jedná o otevřený prostor, který je téměř z celé části zatravněný, sucha a tepla, která probíhají v posledních letech, nemají dobrý vliv na zeleň v areálu a květiny v Růžovém sadu. Jejich údržba vyžaduje neustále narůstající péči, která se stává stále nákladnější.

Příležitosti

- Širší zapojení do mezinárodní spolupráce
 - Navázání spolupráce s dalšími paměťovými institucemi, vědeckými pracovišti a archivy. Propojení českých a mezinárodních projektů pro mladé lidi.
- Spolupráce s potomky přeživších
 - Velmi cenná příležitost v podobě spolupráce s potomky přeživších, kteří mají k Památníku Lidice velmi vřelý vztah. Nejen, že by poskytli příběhy se silným obsahem, ale jejich vyprávění by přilákalo i širokou veřejnost.
- Rozsáhlejší ediční činnost
 - Památníky se potýkají s nedostatkem kvalitních vědeckých publikací popisujících dějiny i další osudy Lidic a Ležáků, a to na základě dostupných českých i zahraničních archivních materiálů.
- Elektronická databáze obyvatel Lidic a Ležáků
 - Jedná se o veřejně přístupnou elektronickou databázi všech obyvatel Lidic a Ležáků s verifikovanými životopisy a portrétními fotografiemi. Tímto způsobem by bylo možné zachovat památku těch, kteří zažili tragédii Lidic a Ležáků.

- 3D mapa areálu Památníku Lidice
 - Nástroj, který by byl schopen zobrazit veškeré již neexistující objekty na svých původních místech po celém areálu. Jedná se o 3D model obce, se kterým by si návštěvník mohl projít Památník Lidice a zobrazit si dostupné informace – historická fakta, fotografie, příběhy obyvatel, komentáře historika, filmové záběry a další.

4.4.3 SWOT analýza chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze

Tabulka 20: SWOT analýza chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze

Silné stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Historie chrámu	5	5	25
Zachovalá původní krypta	5	5	25
Stálá výstava mapující dějinný vývoj	5	4	20
Návštěvní kniha	4	3	12
Poloha	4	3	12
Slabé stránky	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Nízká propagace	4	5	20
Nejsou vedeny výroční zprávy	5	4	20
Stálá výstava pouze v jednom cizím jazyce	4	4	16
Nízká kapacita komentovaných prohlídek	3	4	12
Vzdělávací program pouze pro školní skupiny	3	3	9
Hrozby	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Pandemie	4	4	16
Úpadek návštěvnosti	3	5	15
Příležitosti	Hodnocení	Důležitost	Celkem
Větší propagace	5	5	25
Rozsáhlejší ediční činnost	4	4	16
Organizované exkurze s výkladem	4	4	16
Větší kapacita komentovaných prohlídek	3	3	9
Audio nahrávky v cizích jazycích	3	3	9

Zdroj: vlastní zpracování

Silné stránky

- Historie chrámu
 - Nejen osud krypty je vryt do historie, ale také osud chrámu, na jehož kůru probíhal počáteční boj výsadkářů poté, co do chrámu vtrhly jednotky SS. Je velmi důležité, aby se historie neustále připomínala a udržovala naživu.
- Zachovalá původní krypta
 - Jedná se o ojedinělý historický úkaz, který sehrál velmi důležitou roli po atentátu na Reinharda Heydricha. V kryptě pravoslavného chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici se ukrývalo sedm parašutistů včetně

Jana Kubiše a Josefa Gabčíka. Právě na tomto místě se odehrál závěrečný boj hrdinů heydrichiády s jednotkami SS.

- Stálá výstava mapující dějinný vývoj
 - Výstava mapující dějinný vývoj od Mnichovské dohody přes vznik Protektorátu Čechy a Morava, nástup Reinharda Heydricha k moci, přípravy a provedení operace Anthropoid až po boj v kostele a kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje.
- Návštěvní kniha
 - V Národním památníku hrdinů heydrichiády je umístěna návštěvní kniha, ve které mají návštěvníci možnost vyjádřit svá slova, pocity, dojmy, vděk a sounáležitost s celým národem. Prostřednictvím zanechaných vzkazů je vyjádřen respekt a dík padlým parašutistům.
- Poloha
 - Chrám sv. Cyrila a Metoděje se nachází v Praze 2, v Resslově ulici. Je velmi snadno přístupný pěšky z centra, městskou hromadnou dopravou či metrem. Krypta poskytuje bezbariérový přístup.

Slabé stránky

- Nízká propagace
 - Místo, které se během II. světové války, přesněji po atentátu na Reinharda Heydricha, vrylo do paměti celého národa, neboť poskytlo útočiště sedmi parašutistům, by zasloužilo adekvátní propagaci. Propagace probíhá pouze na jedné z mnoha sociálních platform. Národní památník hrdinů heydrichiády je aktivní na facebookových stránkách ve smyslu přidávání příspěvků informujících širokou veřejnost o aktualitách, otevírací době, výročí atd.
- Nejsou vedeny výroční zprávy
 - Výroční zpráva podává ucelený pohled na hospodaření daného místa během uplynulého období. Obsahuje informace a statistiky o návštěvnosti, ekonomické a edukační činnosti, publikacích atd. Z tohoto důvodu by vydávání výročních zpráv bylo velmi užitečné pro veřejnost, která je do této tematiky zainteresována.

- Stálá výstava pouze v jednom cizím jazyce
 - Stálá výstava je zpracována v jazyce českém a anglickém, ačkoliv je navštěvována dalšími národnostmi. To dokazuje fakt, že v návštěvní knize jsou zanechány vzkazy v nejrůznějších jazycích.
- Nízká kapacita komentovaných prohlídek
 - Komentované prohlídky disponují pouze omezeným počtem míst, která jsou velmi rychle zaplněna. Poptávka po této službě převyšuje nabídku, kterou není muzeum schopno uspokojit.
- Stálá výstava mapující dějinný vývoj
 - Výstava mapující dějinný vývoj od Mnichovské dohody přes vznik Protektorátu Čechy a Morava, nástup Reinharda Heydricha k moci, přípravy a provedení operace Anthropoid až po boj v kostele a kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

Hrozby

- Pandemie
 - Hrozbou je opětovná pandemie covid-19 či nová pandemie, která by omezila nebo úplně zastavila provoz Národního památníku hrdinů heydrichiády.
- Úpadek návštěvnosti
 - Existuje několik důvodů, které mohou vést k úpadku návštěvnosti. Může to být již zmíněná nízká propagace, nedostatečná kapacita míst komentovaných prohlídek či výstava pouze v jednom cizím jazyce.

Příležitosti

- Větší propagace
 - Propagace může být rozšířena prostřednictvím dalších sociálních platforem, filmových zpracování, reklamy, komunikace s veřejností, účastí na akcích spojených s podobnou tématikou.
- Rozsáhlejší ediční činnost
 - V muzeu Národního památníku hrdinů heydrichiády je volně k dispozici brožura *Anthropoid: nemá svědectví*, kterou vydalo Ministerstvo obrany České republiky. Jedná se o jedinou dostupnou publikaci.

- Organizované prohlídky s výkladem
 - Probíhající komentované prohlídky by mohly být rozšířeny o výklad a exkurzi po místech, na kterých se operace Anthropoid odehrála.
- Větší kapacita komentovaných prohlídek
 - Pokud by došlo k navýšení kapacit, byla by uspokojena poptávka a zvýšila by se návštěvnost místa.
- Audio nahrávky v cizích jazycích
 - Příležitost ke zvýšení atraktivity pro návštěvníky cizích národností, kteří upřednostňují jiné jazyky než angličtinu. Z historického hlediska by měla být dostupná alespoň němčina. Z návštěvní knihy vyplývá, že místo je velmi často navštěvováno lidmi francouzské národnosti.

4.4.4 Závěr SWOT analýzy

V závěrečném vyhodnocení vypracovaných tří SWOT analýz, doplněných o polostrukturované rozhovory se zaměstnanci jednotlivých památníků, byly zjištěny následující výsledky.

Ze silných stránek mají všechny tři památníky společnou silnou historii, snadnou dostupnost a disponují stálými a dočasnými expozicemi. Tuto skutečnost potvrdily i výsledky z provedených rozhovorů, kdy se všichni dotazovaní z vybraných památníků shodli, že historie, výhodná poloha a prezentované expozice jsou společnými silnými stránkami. Zaměstnanci z památníku Tereziín dále uvedli, že si velmi cení aktivního přístupu edukátorů a osob zodpovědných za vzdělávací a kulturní programy, neboť jejich kvalita je na vysoké úrovni. Jeden ze zaměstnanců Národního památníku hrdinů heydrichiády vyzdvihl podstatu návštěvní knihy, která obsahuje vzkazy tisíců lidí, kteří vyjadřují vděk nejen statečným parašutistům, ale také zaměstnancům za odvedenou práci.

Nízká propagace je faktem, který do velké míry oslabuje výše zmiňované památníky. Místa, která jsou vryta do historie, by měla být propagována originálním a zajímavým stylem, aby přilákala veškeré věkové kategorie. Jelikož se historie spojená s těmito památkami netýká pouze českého národa, propagace by měla být aktivní i v zahraničí. O nízké úrovni propagace se zmínili zaměstnanci především z Památníku Lidice a Ležáky. Jejich snaha směřuje k propagaci prostřednictvím moderních technologií

a skloubení možností propagace s novými příležitostmi, např. prostřednictvím elektronické databáze obyvatel Lidic a Ležáků a vytvořením 3D mapy areálů vypálených vesnic.

Nadále památníky spojuje hrozba, kterou je pandemie covid-19. Ta zastavila jejich chod v roce 2021 na několik měsíců. Ke skutečnosti opětovného uzavření památníků se zaměstnanci vyjádřili velmi negativně. Dlouhodobě se potýkají s nedostatkem kvalifikovaného personálu a přerušení činnosti památníků je hrozbou z důvodu možného odchodu dalších pracovníků. Dotazovaní z památníku Lidice a Ležáky zmínili hrozbu ve formě vandalismu, neboť se jedná o otevřené, volně přístupné prostory. Především se obávají o poničení růžového sadu či pietních míst.

Z provedených SWOT analýz vyplývá, že Památník Terezín a Památník Lidice a Ležáky mají společných více podobných kritérií než s chrámem sv. Cyrila a Metoděje.

Terezín, Lidice a Ležáky pojí stejné slabé stránky, jako jsou vysoká náročnost údržby areálu a omezená infrastruktura v podobě nedostatku parkovacích míst. Největší hrozbou pro oba památníky je nedostatek financí na údržbu areálů a budov. K nedostatku financí se vyjádřilo všech šest tázaných zaměstnanců z výše uvedených památníků. Pracovníci v památníku Terezín uvedli, že největší výzvou po finanční stránce je údržba areálu Malé pevnosti a rekonstrukce bývalých kasáren, která je finančně velmi náročná. Památník jedná s ministerstvy a snaží se o získání finančního zaštitění.

Chrám sv. Cyrila a Metoděje spolu s Památníkem Lidice sdílí příležitost, kterou je rozsáhlejší ediční činnost. Dle zaměstnanců jsou si oba památníky vědomy nedostatků, týkajících se ediční činnosti. Problémem je získání finančních prostředků, které by umožnily tuto aktivitu rozšířit. Zaměstnanci památníku Terezín vidí obrovskou příležitost v zapsání objektu na seznam UNESCO. Dle uvedených odpovědí by zápisem došlo k rozšíření mezinárodního povědomí, zvýšení návštěvnosti a propagaci památníku.

I přesto, že památníky jsou spolu historicky spojeny, ostatní kritéria jsou odlišná. Každé místo disponuje rozdílnými financemi, vedením, prostory, službami atd.

5 NÁVRHOVÁ ČÁST

Návrhová část podává přehled konkrétních návrhů, jejichž cílem je přispět k rozvoji vybraných památníků a jimi poskytovaných služeb.

5.1 Terezín

Terezín je velmi často navštěvován národnostmi z celého světa a disponuje širokou škálou navázané mezinárodní spolupráce s odbornými institucemi. Přínosem pro budoucí rozvoj by mohly být programy určené výhradně pro zahraniční návštěvníky.

Z dlouhodobého pohledu se Terezín potýká s nedostatkem kvalifikované pracovní síly s vyšším vzděláním. Možností, jak zamezit tomuto problému, by bylo vytvoření atraktivních stáží a praxí v Památníku Terezín s možností dlouhodobé spolupráce a následného zaměstnání.

V současné době nabízí Památník Terezín sál, ve kterém promítá krátké černobílé filmové snímky. Sál je zastaralý a potřeboval by rekonstrukci. Tím, že si památník klade za cíl zaujmout veškeré věkové kategorie, které místo navštěvují, měl by disponovat interaktivním vybavením pro mladší generace, které tato technika zaujme.

Při prohlídce Malé pevnosti je k dispozici návštěvníkům průvodce s výkladem, který prochází se skupinou vybrané části pevnosti. Ženský dvůr a Nový dvůr si prochází návštěvník individuálně bez služeb průvodce. To může vyvolat pocit, že tyto části jsou nedocenené a méně důležité než ty ostatní. Řešením je zakomponování i těchto částí do komentované prohlídky s průvodcem.

V hlavní pevnosti jsou turistické cedule ukazující směr k objektům, jako je Národní hřbitov, památné místo u Ohře, Muzeum ghetta, Park terezínských dětí, Židovská modlitebna a replika mansardy, bývalá Magdenburská kasárna a další. Směrovky jsou velmi zmatečné, nepřesné a v některých případech špatně otočené. Nově zabudované a přesněji ukazující turistické cedule by přilákaly více návštěvníků do výše zmíněných objektů, čímž by se zvedla jejich návštěvnost a širší povědomí o nich.

Návštěva Terezína jako komplexu, tedy Velké i Malé pevnosti, zabere celý den. Možností ke stravování a ubytování je velmi málo. Otevřením nových stravovacích

a ubytovacích služeb by si město zajistilo vyšší přísun financí a potenciální rozvoj turismu.

U Malé pevnosti se nachází centrální parkoviště pro zájezdové autobusy a osobní automobily. Návštěvníci, kteří dorazí po cyklostezce na kolech, nemají kola kam zaparkovat a tím dochází k tomu, že jsou velmi často opřena o zdi Malé pevnosti nebo jsou položena na trávniku za vstupní bránou do areálu. Pořízením stojanů na kola by se zamezilo neestetickému parkování kol, které vyvolává negativní dojmy mezi návštěvníky.

Po skončení prohlídky jsou návštěvníci plni emocí, dojmů a příběhů. Zavedením návštěvní knihy by památník poskytl návštěvníkům možnost vyjádření právě zmíněných emocí, dojmů a příběhů, které by mohli sdílet s ostatními prostřednictvím zanechání vzkazu.

5.2 Lidice a Ležáky

Památníky Lidice a Ležáky se potýkají s problémy vysokých nároků na údržbu, nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců či s finanční stránkou. V obou případech se jedná o velmi rozlehlé areály, které jsou převážně zatravněny a vyžadují neustálou údržbu. Možným řešením, jak alespoň částečně zmírnit finanční náročnost, by byla koupě úsporného zahradního stroje na zelenou energii.

Památníky se potýkají s nedostatkem kvalifikovaného personálu, který je nezbytný pro plynulý chod a organizaci činnosti památníků. Důvodem, proč k tomuto problému dochází, je finanční podhodnocení pracovníků s odpovídajícím vzděláním a praxí. Možným řešením, jak postupně zamezit odchodu zkušených zaměstnanců či jak přilákat zaměstnance nové, jsou zaměstnanecké benefity. Pokud památník nedisponuje dostatečným rozpočtem na finanční ohodnocení pracovníků, může poskytovat zajímavé benefity či výhody, které zaměstnanci ocení.

Rozšíření povědomí o vypálených obcích do mezinárodního měřítka by bylo velkým přínosem pro oba památníky. Navázáním nadnárodní spolupráce s dalšími vypálenými obcemi, které potkal podobný osud během II. světové války, by památníky získaly světovou propagaci. Navázáním na spolupráci by mohla být vytvořena síť vypálených obcí za období 1939–1945.

Při procházení areály si člověk představuje, kde se asi nacházely domy, zda byl v obci obchod, služby, kovárna atd. Významné stavby, které byly ve vsi postaveny, jako první dům, kostel, škola či Horákův statek, jsou označeny informační cedulkou. Ostatní plocha je zatravněna. Rozšířením informačních cedulek o další stavby, které se dříve ve vsi nacházely, by došlo k uspokojení představivosti návštěvníků a jejich lepší informovanosti o tehdejší životní styl.

Jelikož se jedná o rozlehlý areál navštěvovaný veškerými věkovými kategoriemi, měla by se na prostranství nacházet odpočinková místa, lavičky, které by uvítaly zejména skupiny postarších návštěvníků.

5.3 Chrám sv. Cyrila a Metoděje

Chrámů, kostelů a významných historických budov se nachází po Praze nespočet, jen několik z nich se zapsalo do historie silným příběhem právě jako chrám sv. Cyrila a Metoděje. Město by mohlo přispět k rozšíření turistických ukazatelů a stávající cedule doplnit o ty, které směřují do chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

Další možností originální propagace by bylo vytvoření identické trasy přesně tak, jak 27. května 1942 probíhal atentát na Reinharda Heydricha. Pomocí rozmístěných QR kódů po trase by turisté měli možnost načíst si do mobilních zařízení jednotlivé kroky a postupy atentátníků s přesným načasováním, cestu, kterou projížděl R. Heydrich, ulice, kterými parašutisté prchali po spáchání atentátu, a konečnou zastávkou by byl chrám sv. Cyrila a Metoděje, kde by turisté měli možnost nahlédnout do krypty, ve které se odehrával konečný boj.

Vstup do chrámu je velmi jednoduchý, neboť se jedná o veřejně přístupný kostel. Přístup se stává obtížný v případě, že se jedná o tělesně handicapované návštěvníky. Do kostela vede několik schodů, které znemožňují přístup pro vozíčkáře. Vytvořením nájezdni plošiny by se chrám stal bezbariérově přístupný a umožnil by návštěvu všem skupinám.

Při vchodu do chrámu se po stranách nachází dva informační panely, které prezentují historii chrámu. Při pročitání textu se postupně čtenář dostane k několika řádkům o operaci Anthropoid. Pokud se návštěvník u tabulí nezastaví a pozorně se nezačte, celou událost lehce mine. Kromě několika řádků v textu nic nepoukazuje na odehraný

boj mezi parašutisty a jednotkami SS. Rozšířením informačních panelů by došlo k prohloubení vědomostí a lepší vizualizaci událostí u návštěvníků.

Chrám ani Národní památník hrdinů heydrichiády nevede žádné statistiky návštěvnosti. Pokud by začaly návštěvnost zaznamenávat, mohli by podle ní odvíjet budoucí činnost se zaměřením na návštěvníky různých věkových i národnostních kategorií.

6 DISKUZE

Dark tourism

V roce 1993 podal první obraz o temné turistice profesor sociologie Chris Rojek, který přišel s termínem „*Black spots*“, v překladu černá místa. Černá místa se stala prvním pojmem používaným v literatuře spojeným s temnou turistikou. Za černá místa Rojek (1993) označil komerční vývoj hrobů, pohřebišť a míst, která se stala osudovými známým osobnostem nebo velkému množství lidí krutým způsobem zlikvidovaných a nakonec se z těchto míst staly turisticky vytižené atrakce. O tři roky později byla vytvořena první oficiální definice temného turismu.

Dark tourism byl poprvé uveden autory Foleyem a Lennonem v roce 1996 v akademické publikaci *International Journal of Heritage Studies*. Autoři temnou turistiku definovali jako: „*The presentation and consumption (by visitors) of real and commodified death and disaster sites*“. Poněkud jiný pohled v této publikaci nabídl A. V. Seaton, který přišel s pojmem *Thanatourism*, jehož původ sahá až do řeckých kořenů, neboť slovo *thanatos* znamená smrt. Jeho definice zní: „*Travel to a location wholly, or partially, motivated by the desire for actual or symbolic encounters with death, particularly, but not exclusively, violent death*“. Při porovnání lze říci, že *thanatourism* zaujímá užší rozsah než temná turistika. Ta bývá velmi často používána jako zastřešující termín pro veškeré formy turistiky, které jsou spjaty se smrtí, utrpením, tragédií či zločinem. Oproti tomu *thanatourism* je specifičtější forma dlouhodobé praxe cestování se specifickou motivací a touhou pro setkávání se se smrtí. Lze říci, že se jedná o dva odlišné, ale zároveň paralelní způsoby zvažování vztahu mezi cestovním ruchem a místy poznamenanými smrtí. Zatímco Foley a Lennon (1996) věnovali pozornost způsobům prezentace a interpretace míst spojených se smrtí návštěvníkům, Seatonův přístup byl spíše behaviorální. Jeho hlavním předmětem byla motivace turistů k návštěvě míst spojených se smrtí (Light, 2017).

V roce 1995 britský výzkumník v oblasti cestovního ruchu Graham M. S. Dann použil název *Milking the macabre*, který představuje pouze jiné pojmenování pro *Dark tourism*, ovšem obsahově se od sebe nijak neliší.

Z českých autorů, kteří se tímto tématem zabývají, se jedná například o J. Zelenku a M. Páskovou (2012). Ti definují temnou turistiku jako: „*Individuální nebo masovou,*

zaměřenou na místa spojená se smrtí a utrpením – místa bitev, koncentrační tábory, místa živelních katastrof a katastrof způsobených člověkem, masové hroby atd.“ Thanatourism pro ně představuje součást temné turistiky, jež je praktikována prostřednictvím navštěvování míst spojených s násilnou smrtí (Zelenka & Pásková, 2012).

Definice a pohledy autorů Foleyho a Lennona ve srovnání s autory českými jsou v mnoha ohledech podobné, nikoli shodné. Například shodu lze najít v tom, že se jedná o navštěvování míst spojených se smrtí, tragédií či katastrofou. Rozdíl však nalezneme v postoji k thanatourismu, kdy ho čeští autoři považují za součást temného turismu, ale Foley a Lennon nikoliv.

Morbid tourism použil poprvé T. Bloom v roce 2000. *Morbid* má latinský původ a znamená „nezdravý, nemocný“ (The Concise Oxford Dictionary, 1990). *Morbid tourism* představuje prvky deviace, pochybnosti, děsivosti a spjatosti se smrtí a ničením. Klíčovou roli v morbidním turismu hrají média, která obvykle sdílejí první dojmy z daných míst. Tím, že podávají popisy a obrazy z míst, událostí a jevů, lidé se s nimi mohou snáze asociovat. Mohou tak s těmito místy sdílet zkušenosti a pocity. Dnešní společnost lze označit za spotřební, která požaduje stále více rostoucí množství informací a senzací. Média se neustále vyvíjejí a přinášejí informace rychleji než kdy dříve. Také se snižuje práh akceptovatelnosti, tzn., že společnost přijímá informace, které by před několika lety odsoudila. Bloom (2000) považuje za příklady morbidního turismu například *Dracula-land* v Transylvánských Alpách v Rumunsku nebo například možnost jít po stopách Jacka Rozparovače v Londýně či navštívit místa, na kterých dochází k vraždám v televizním seriálu *Inspektora Morse* v Oxfordu. Tyto atrakce jsou vědomě vytvořeny a zaměřeny na teror, odpor a smrt. Dalším příkladem, který Bloom uvádí, jsou hřbitovy, záměrně upravené pro turisty. Tyto hřbitovy poskytují mapy, na kterých jsou vyznačeny jednotlivé hroby slavných osobností. Nejvíce vyhledávaným hřbitovem je *Graceland* v Memphisu či v Tennessee, kde je pohřbený Elvis Presley.

The heritage of atrocity neboli dědictví zvěrstva poprvé nadefinoval G. J. Ashworth v roce 2004. Lze ho považovat za úžeji definovaný temný turismus. Jako motivy turismu dědictví zvěrstva Ashworth uvádí zvědavost, identitu, hrůzu a empatii. *The heritage of atrocity* spočívá v záměrném způsobování utrpení lidem lidmi. Tato zvěrstva se skládají z mnoha extrémních prvků, které lze využít k vytvoření nabídky produktů z lidské krutosti. V dnešní době se jedná o běžnou formu cestovního ruchu. Lidé jsou

přitahování historickými místy, která připomínají traumatické události z minulosti. Někdy se tato forma cestování může zdát bizarní, například pokud je vyhledávána za účelem potěšení. Turistika dědictví zvěrstva bývá často spojována s podobnými formami turistiky, například s válečnou turistikou, turistikou na bojištích, po katastrofách nebo turistikou na vražedných polích. Může se jednat i o turistiku tzv. horkých míst. Ta představuje návštěvu míst, na kterých se aktuálně nebo nedávno odehrával určitý konflikt (Ashworth, 2004).

Black spots, dark tourism, thanatourism, milking the macabre, morbid tourism či the heritage of atrocity. Veškeré tyto významy spojuje jedno, a to navštěvování míst, která jsou spjata s černou minulostí, ať už se jedná o hřbitovy, bitevní pole, koncentrační tábory, uměle vytvořené atrakce pro návštěvníky nebo místa spojená s tragédií. Lidé tato místa navštěvují ze zvědavosti, s pocitem sounáležitosti, touhou objevení něčeho děsivého, čelí strachu nebo zde potkávají vlastní zkušenosti a vyjadřují empatii k odehraným hrůzám.

Diskuze Terezín

Město Terezín se dlouhodobě potýká s problémem chátrajících budov bývalých kasáren Jana Žižky. Kasárenský komplex je nevyužíván a jeho stav je havarijní. Došlo ke zřícení části střechy a vnitřního ochozu chodby kolem budovy. Město by rádo vidělo v těchto prostorách nové byty a prodejny. V minulém roce se částka na rekonstrukci pohybovala okolo miliardy korun. Nyní je to přibližně o 50 % více.

Současný starosta René Tomášek popisuje nastalou situaci následovně: „*Soustavně to od roku 2007 tlačíme, aby nám stát pomohl. Tlačili jsme na všechny vlády, které tady byly, a stále jenom jednáme, stále jenom žádáme, stále posíláme e-maily a stále vyžíváme ke spolupráci.*“ (Šácha, 2022)

Poté, kdy došlo ke zřícení další části střechy, se MMR rozhodlo připravit návrh, který bude obsahovat plán na záchranu objektu. Následně jej předá vládě, která bude celou rekonstrukci zaštitovat. Z důvodu vysoké částky může rozhodnutí učinit pouze vláda jako celek, nikoliv jednotlivá ministerstva (Šácha, 2022).

Podle Roberta Czetmayera, vedoucího odboru rozvoje města na terezínské radnici, město obdrželo předběžný souhlas od památkářů. V plánu jsou byty o průměrné rozloze 100 metrů čtverečních. 40 % z celkové podlažní plochy 16 000 metrů čtverečních mají tvořit byty. Zbýlých 60 % zaujmou komerční prostory, zejména služby pro obyvatele

města. Město spoléhá na velký zájem o nové byty, neboť se v současné době potýká s jejich nedostatkem (Cafourek, 2022).

Plán na období 2023–2024 je pro Terezín jasný. Ministerstvo kultury chce investovat do oprav a nové přístavby Muzea ghetta. Ta by měla získat podobu skleněné věže. Jedná se o celkovou částku 160 milionů korun (Medková, 2022).

Do soutěže bylo přihlášeno 22 ateliérů z České republiky a ostatních evropských zemí. Především zdroj uvedl částku 160 milionů korun, načež další zdroj (denik.cz) uvedl částku přes 200 milionů korun (Balvín, 2022).

Rekonstrukce a přístavba k Muzeu ghetta vyvolala kritiku mnoha obyvatel, vedení města i tamních spolků, neboť peníze, které budou vloženy do nové přístavby, by byly potřeba uplatnit mezi stávající památky holokaustu. V hlavní pevnosti se nachází několik rozsáhlých chátrajících objektů, které jsou v dezolátním stavu (Medková, 2022).

Diskuze Lidice a Ležáky

V areálu Růžového sadu jsou pravidelně pořádány svatební obřady od poloviny června do konce září. Novomanželská tradice je představena ve formě zasazení růže jako symbolu uctění památky zavražděných obyvatel Lidic. Jako svatební dar obdrží novomanželé od Památníku Lidice rodinné vstupné platné po dobu 3 měsíců. Mezi zájemci o svatební obřad jsou lidé, kteří našli zalíbení v kráse Růžového sadu, ale i ti, kteří mají k místu bližší vztah, neboť jsou příbuznými přeživších. V nových Lidicích je otevřen svatební salon Marcipán, který zajišťuje komplexní svatební servis, jako je půjčení šatů, obleků, vázání květin, příprava svatebního dortu, dekorace, fotografa a hudbu, až po program a organizaci celého dne.

Názory na skutečnost, že na místě, na kterém kdysi stávala vesnice, která byla během II. světové války vypálena jednotkami SS, se odehrávají svatební obřady, jsou velmi rozličné. Místo, které v sobě obsahuje hlubokou pietu a úctu ke všem lidickým obyvatelům, se několikrát do roka proměňuje na místo veselí, oslav a radostných okamžiků ze života novomanželů a všech svatebčanů.

Růžový sad, který byl založen v roce 1955, se rozprostírá na rozloze 3,5 ha a obsahuje 240 odrůd růží v počtu více než 24 000 keřů. Je považován za jeden z nejkrásnějších růžových sadů na světě, ale je to oprávněný důvod k uskutečňování svatebních obřadů, když je historie neustále živá a připomíná nelidskost a krutost, která se v Lidicích odehrála?

V roce 2007 byla Památníku Lidice předána cena za kontroverzní reklamu s názvem Total Burn-Out. Jednalo se o mezinárodní cenu Epica Bronze Finalist. Zacílena byla věková skupina mezi 15–25 lety. Cílem hry bylo navýšit povědomí mladých lidí o odehrané tragédii a vypálení obce Lidice v roce 1942.

Cíl hry Total burn-out of Lidice byl splněn, neboť během prvních dvou měsíců po uvedení na trh zaznamenaly internetové stránky Lidic okolo 140 000 návštěv.

Po spuštění hry dostal hráč instrukce: „*Vypal Lidice v co nejkratším čase.*“ Hráč si poté mohl vybrat mezi různými zbraněmi, granáty a plamenomety. V dalším kroku již bylo hráči naznačeno, že se nejedná o hru, ale o propagaci Památníku Lidice.

Veřejnost, mezi kterou se řadili i lidé z řad pozůstalých, si na tuto zvláštní formu propagace vytvořila negativní názor a na základě vznesených protestů byla hra stažena (Kuchyňová, 2007).

Tehdejší ředitel Památníku Lidice se k ojedinělé propagaci vyjádřil následovně: „*Jako člověka mě mrzí, že jsem urazil a poštvál si proti sobě množství lidí, ale jako ředitel Památníku Lidice stojím za tím, že tahle reklama upoutala pozornost zejména mladých lidí, kteří by o lidické tragédii nic nevěděli.*“ (iDnes, 2007)

Diskuze Chrám sv. Cyrila a Metoděje

Chrám sv. Cyrila a Metoděje, jehož součástí je Národní památník hrdinů heydrichiády, reprezentuje významnou událost v historii, spáchání atentátu na Reinharda Heydricha. Při vstupu do památníku je umístěna deska s nápisem, který je uvedený ve dvou jazycích, češtině a angličtině – Národní památník hrdinů heydrichiády a The National Memorial to the Heroes of the Heydrich Terror. Pokud se návštěvník zaměří na anglický nápis, zjistí, že je ve slově heroes chyba. Místo správného tvaru „*heroes*“ je na desce uvedeno bezvýznamné „*hereos*“.

Plaketa byla na zeď památníku umístěna v roce 2014. Tehdejší představený chrámu Jaroslav Šuvarský uvedl, že se jednalo o chybu rytce, který desku zpracovával. Dále doplnil, že pokud člověk nerozumí cizím jazykům, chybu nezaznamená. Jeho názor byl mylný, neboť cizinci, kteří si chyby všimli, požadovali její opravu. Ta realizována nebyla z finančních důvodů.

Nástupce Jaroslava Šuvarského Václav Ježek prohlásil: „*Změnit se to dá, ale je otázka, jestli je to třeba. Osobně jsem takový antikvář. Nerad měním věci, které někde už jsou.*“ (Sattler, 2018)

Udivující na celé této záležitosti je fakt, že jedná o velmi významné pietní místo pro český národ a nikomu uvedená chyba nevadí. Při tom se nejedná o náročné opravy. Viditelná hrubka je symbolem lehkomyšlnosti a působí velmi nepatřičně vzhledem k významnosti místa (Sattler, 2018).

Prací, které byly zpracovány na téma Trvale udržitelný rozvoj nebo Dark tourism, je nespočet. Práce, která by propojila tato dvě témata, nebyla dohledána. Jedná se o nezvyklé spojení, neboť obě témata jsou od sebe odlišná.

7 ZÁVĚR A DOPORUČENÍ

Tragédie, neštěstí, smrt, krutost, nelidskost, to vše vyjadřuje Dark tourism. Důvodem pro tento druh turismu nebyla pouze touha po zvědavosti, ale i vyjádření soucitu, obdivu, vděku a především uctění památky. Ať už se jednalo o místa spojená s historií, politikou, přírodními katastrofami, vždy si vyžadovala pietu a pokoru.

Místa, která spadají do definice temné turistiky, se nachází po světě celá řada. Česká republika v tom není výjimkou. Teoretická část zpracovaná na základě dostupné literatury, a to české i zahraniční, přiblížila komplexně problematiku Dark tourismu i s konkrétními příklady.

Pilíře trvale udržitelného rozvoje, ekonomický, environmentální, sociální byly doplněny o méně uváděný čtvrtý, kulturní pilíř. Prostřednictvím pilířů byly analyzovány vybrané památky v České republice a následně byla nasbírána data použitá pro metodu SWOT analýzy. Ekonomický pilíř reprezentoval finanční hospodaření památníků, environmentální popisoval stav jednotlivých památníků, sociální pilíř byl zaměřen na statistiku návštěvnosti a činnost památníků. Poslední, kulturní pilíř, byl pojat stylem filmové propagace, jejímž úkolem je poskytovat rámeček pro budoucí generace. Po vyhodnocení SWOT analýz jednotlivých památníků, které byly vypracovány na základě výše uvedených pilířů trvale udržitelného rozvoje, bylo zjištěno, že temná turistika má zásadní vliv na rozvoj a udržitelnost vybraných tří památníků.

Získané informace ohledně statistik návštěvnosti potvrdily, že temná turistika přivede každoročně tisíce návštěvníků do vybraných památek, čímž dochází k rozvoji turismu a služeb v okolí daných lokalit. Vysoká čísla návštěvnosti svědčí o tom, že si lidé uvědomují důležitost historie a snaží se ji udržet živou budoucím generacím. Památníky jsou často vyhledávány zahraničními turisty, čímž se rozšiřuje mezinárodní povědomí o jejich existenci. To dokazuje fakt, že výklady průvodců jsou dostupné v několika cizích jazycích. Vysoký zájem o prohlídky přispívá k tvorbě nových pracovních míst, což je pozitivním ukazatelem pro daný region. Na druhou stranu z hlediska dlouhodobého nedostatku financí se památníky potýkají i s nedostatkem kvalifikovaného personálu. Památníky přispívají k rozvoji daného regionu dobrou polohou, neboť se nacházejí v Praze a okolí. Tím jsou perspektivní pro navázání spolupráce s akademickými institucemi, památníky, zahraničními vysokými školami a mohou poskytovat různá školení, stáže a praxe. Památníky spolupracují nejen

s vysokými školami, ale také se základními či středními školami, pro které vyhláší soutěže.

Činnost památníků, edukační, kulturní či formou online kurů a webinářů je na vysoké úrovni. Památníky jsou v tomto směru velmi aktivní a pozitivní zpětnou vazbou je hojná účast zájemců.

Finanční nedostatky jsou problémem, se kterým se památníky potýkají dlouhodobě. Výše zmíněné finanční nedostatky na platy kvalifikovaných zaměstnanců jsou jednou z několika otázek ohledně financí. Stav některých budov, spadajících pod správu památníků, je velmi špatný. Nezbytná je rekonstrukce, oprava a následná údržba. Všechny tyto práce vyžadují prostředky, které nejsou v rozpočtech saturovány dostatečně. To má za následek postupné chátrání objektů a negativní vliv na životní prostředí.

Z pohledu čtvrtého, kulturního pilíře filmová propagace, která je užitečným nástrojem pro vznik povědomí zejména mladším generacím o odehraných událostech, není odpovídající vzhledem k historické důležitosti vybraných památek a s nimi spojených dějů. Nedostatečná propagace se netýká pouze filmové stránky, ale jde o celkový nedostatek památníků ve formě jakékoliv propagace.

Metodu SWOT analýzy doplnila metoda polostrukturovaných rozhovorů, která přispěla k pochopení problematiky a k objasnění SWOT analýzy. Reakce dotazovaných se vztahovaly k tématu temné turistiky z hlediska SWOT analýzy.

Většinu zdrojů pro čerpání dat a informací poskytly památníky samotné. Vzhledem k dostupnosti dat z jednotlivých památníků nebylo možné kompletně zpracovat všechny čtyři pilíře u chrámu sv. Cyrila a Metoděje, neboť nejsou vedeny žádné záznamy o návštěvnosti a finanční činnosti. Zdrojem informací byla návštěvní kniha, která poskytla kvalitativní data. Památník Terezín a Památník Lidice a Ležáky poskytli výroční zprávy, které obsahovaly užitečné informace napříč celým rokem.

Fotografie, které jsou přiloženy v příloze, byly pořízeny během prohlídek jednotlivých památníků.

Podstatným faktorem pro budoucí rozvoj Dark tourismu a s ním spojených památek je udržení vysoké návštěvnosti, navazování nových, perspektivních spoluprací s dalšími institucemi, rozšiřování současných služeb a činnosti. Budování fungujícího zaměstnaneckého kolektivu, podpora propagace, která zaujme veškeré věkové

kategorie, a dostupnost finančních prostředků jsou součástí a známkou fungující organizace. Vzhledem k důležitosti vybraných památek na území České republiky je nezbytné, aby byly památníky spravovány nejlepším možným způsobem a zachovaly vzkazy a poučení pro budoucí generace, které jsou nepostradatelnými pro budoucí rozvoj.

I. SUMMARY

The aim of the diploma thesis was to analyse three selected areas of dark tourism in the Czech Republic. Furthermore, the work was to raise awareness of the importance of history, knowledge, respect, and a sense of belonging.

The first part of the diploma thesis was focused on the definition of the concept of dark tourism and the places associated with this matter. This part was also devoted to the sustainability of monuments in connection with sustainable development. Each of the pillars, economic, environmental and social were individually developed and linked to selected monuments. The fourth, less mentioned, cultural pillar was also included among the pillars. It aimed to give awareness to society and provide a framework for future generation. Available literature of Czech and world authors was used for the elaboration of this part. It gave a brief overview of the most famous dark touristic places in the world, but also in the Czech Republic. Each of the places described why and for what reasons it was marked as a place of dark tourism. This part also dealt with Nazism and the Holocaust. The whole theoretical part ended with a subchapter called Holocaust denial, which showed how people and countries were trying to free themselves from any connection or participation in the "*final solution to the Jewish question*".

The practical part dealt with three selected Czech monuments of dark tourism. Specifically, these were the Terezín concentration camp, the burned villages of Lidice and Ležáky as a result of the Heydrichiad and the Orthodox Church of St. Cyril and Methodius in Prague, which became a refuge for Czechoslovak paratroopers and assassins against Nazi prominent Reinhard Heydrich.

For the practical part, a SWOT analysis was prepared, which illustrated the strengths and weaknesses of these selected monuments, as well as their opportunities and threats.

The obtained materials were provided by the office directly on the site of individual monuments.

Certain recommendations for the future development of monuments were also elaborated for the thesis.

Keywords: Dark tourism, Terezín, Lidice and Ležáky, Orthodox Church of St. Cyril and Methodius in Prague

II. POUŽITÁ LITERATURA

Aleksijevič, S. A., Jungmann, M., & Dvořák, L. (2017). *Modlitba za Černobyl: Kronika budoucnosti*. Příbram: Pistorius & Olšanská.

Amort, Č. (1965). *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko.

Ashworth, G. J. (2004). *Tourism and heritage of atrocity: Managing the heritage of South African apartheid for entertainment*. In T. V. Singh (ed.), *New horizons in tourism: strange experiences and even stranger practices* (pp. 95–108). Wallingford: CAB International.

Axelsson, R., Angelstam, P., Degerman, E., Teitelbaum, S., Andersson, K., Elbakidze, M. & Drotz, M. K. 2013. Social and cultural sustainability: Criteria, indicators, verifier variables for measurement and maps for visualization to support planning. *Ambio*, 42(2), 215–228.

Balvín, J. (2022). *U muzea ghetta v Terezíně postaví zářící věž. Architekti: Bude to maják naděje*. <https://www.denik.cz/regiony/muzeum-ghetta-terezin-rekonstrukce-soutez-20220531.html>

Bárta, M., Břečka, J., & Kalous, J. (2012). *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

Bártík, F. (2008). *Tábor Vojna: ve světle vzpomínek bývalých vězňů*. Praha: Vyšehrad.

Bauer, Z. (2019). *Jáchymovské tábory – peklo, ve kterém mrzlo: trestanecké tábory na Jáchymovsku a exemplární pranýřovací tresty pro odpírače těžby uranové rudy*. Praha: Zdeněk Bauer.

Bauman, Z. (2010). *Modernita a holocaust* (J. Ogrocká, překl.). Praha. Sociologické nakladatelství.

Bednařík, P., Jiráček, J., & Köpplová, B. (2019). *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada.

Biran, A., Poria, Y., & Oren, G. (2011). Sought experiences at (dark) heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 820–841.

Bloom, T. (2000). Morbid tourism – a postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 54(1), 29–36.

- Burian, M. (2002). *Atentát: operace Anthropoid 1941–1942* (2. vyd.). Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informačních služeb.
- Cafourek, T. (2022). *Kasárna v Terezíně a Josefově opraví stát, vzniknou zde byty i muzeum.* https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/kasarna-terezin-josefov-byty-dotace.A220714_164508_ekonomika_ven
- Čech, J. (1998). *Malá encyklopedie cestovního ruchu: vybrané pojmy v češtině a angličtině, definice, zkratky.* Praha: Idea servis.
- ČSÚ. (n.d.). *Šokující byrokratická důslednost nacistů v terezínském ghettu.* <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/sokujici-byrokraticka-duslednost-nacistu-v-terezinskem-ghettu>
- Čvančara, J. (2016). *Anthropoid: Příběh československých vlastenců.* Praha: Centrum české historie.
- Darwin, Ch. (1923). *O původu druhů.* Brno: Dědictví Havlíčkovo.
- Deml, J. (2016). *Jan Hrubý: život, doba a kamarádi jednoho z mužů 18. června 1942.* Kunovice: Město Kunovice.
- Deschner, G. (2002). *Reinhard Heydrich: architekt totální moci.* Praha: Rybka Publishers.
- Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G., & Horlings, L. (eds.) (2015). *Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability.* University of Jyväskylä, Finland.
- Dvořáček, P. (2011). *Místa české historie.* Olomouc: Rubico.
- Dvořák, T. (2002). Jáchymovské doly a územní vývoj okresů. Jáchymov a Karlovy Vary v letech 1945–1951. In B. Chocholáč & J. Malíř, *Pocta Janu Janákovvi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci* (s. 177–185). Brno: Matice moravská.
- Dvořáková-Líšková, Z., & Cudlínová, E. (2015). *Ekopolitika a ekonomika životního prostředí.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Evans, R. J. (2004). *The Coming of the Third Reich.* New York: Penguin Press.
- Foley, M., & Lennon, J. (1996). Editorial: Heart of Darkness. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 195–197.

- Frank, A. (2014). *Deník* (M. Drápal, M. Jacobsenová, překl.). Praha: Triáda.
- Goldhagen, D. J. (1997). *Hitlerovi ochotní katani: [obyčejní Němci a holokaust]* (M. Korbelík, překl.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Grasseová, M., Dubec, R., & Řehák, D. (2012). *Analýza podniku v rukou manažera: 33 nejpoužívanějších metod strategického řízení*. Brno: BizBooks.
- Ham, P. (2011). *Hiroshima Nagasaki*. HarperCollins Publishers.
- Hiroshima Heiwa Bunka Sentā. (2017). *Eyewitness testimonies: Appeals from the A-bomb survivors*. Hiroshima Peace Culture Foundation.
- Hitler, A. (1926). *Main Kampf* (S. Michalčík, překl.). Praha: Otakar II.
- Holocaust. (2020). *Středověké kořeny protizidovských předsudků*. <http://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/historicky-vyvojantisemitismu/stredoveke-koreny-protizidovskych-predsudku/>
- Hughes, M., & Mann, C. (2002). *Hitlerovo Německo: život v období Třetí říše* (P. Kovács, překl.). Praha: Columbus.
- Chiu, R. 2004. Socio-cultural sustainability of housing: A conceptual exploration. *Housing, Theory and Society*, 21(2), 65–76.
- Chládková, L. (2005). *Terezínské ghetto*. Praha: V ráji.
- iDnes. (2007). *Kontroverzní reklama vynesla Lidicím ocenění*. https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kontroverzni-reklama-vynesla-lidicim-oceneni.A070403_223813_domaci_mia
- Jedlička, O. (1883). *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866*. Pardubice: F. & V. Hoblík.
- Kašík, M., & Havlíček, K. (2015). *Marketing při utváření podnikové strategie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní.
- Kershaw, I. (1992). *Hitlerův mýtus: Image a skutečnost v třetí říši*. Praha: IRIS.
- Kmoch, P. (2018). *Operace Anthropoid: Epilog: Atentát na Reinharda Heydricha*. Praha: Academia.
- Kotíková, H. (2013). *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Praha: Grada.
- Kuchař, J. (2012). *Hitlerova sbírka v Čechách: obrazy, dary, psací stůl*. Praha: Eminent.

- Kuchyňová, Z. (2007). *Památník Lidice převzal ocenění za kontroverzní reklamu*. <https://cesky.radio.cz/pamatnik-lidice-prevzal-oceneni-za-kontroverzni-reklamu-8473810>
- Kyncl, V. (2002). *Akce Ležáky*. Miřetice: Obecní úřad Miřetice.
- Lagus, K., & Polák, J. (2006). *Město za mřížemi*. Praha: Baset.
- Lederer, J. (1990). *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář.
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275–301.
- Linhartová, L., Měšťánková, V., & Milotová, J. (1987). *Heydrichova okupační politika v dokumentech*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků.
- Lipstadt, D. E. (2020). *Antisemitismus: tady a teď* (V. Petr, překl.). Praha: Stanislav Juhaňák – Triton.
- Marcel, J. (2004). Death Makes a Holiday. *The American Reporter*, 10(2273).
- Marcuse, H. (2001). *Legacies of Dachau: The Uses and Abuses of a Concentration Camp 1933–2001*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Medková, M. (2022). *Terezínu vadí památník za miliony. Budovy, kudy prošly tisíce Židů, se hroutí, tvrdí*. <https://magazin.aktualne.cz/bydleni/architektura/novy-pamatnik-za-miliony-budovy-kudy-proslo-1500-zidu-se-hro/r~9897daa0ed4b11ec9ae20cc47ab5f122/>
- Ministerstvo obrany ČR. (2005). *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informačních služeb.
- Mourek, D. (2002). Cestovní ruch a životní prostředí. In *Sborník z projektu K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek*. Praha: Univerzita Karlova – Centrum pro otázky životního prostředí.
- Mucha, J. (1970). *Studené slunce*. Praha: Československý spisovatel.
- O'Sullivan, N. (1995). *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Padevět, J. (2018). *Průvodce protektorátní Prahou: Místa – události – lidé* (2. vyd.). Praha: Academia.

- Památník Terezin. (2017). *Policejní věznice v Malé pevnosti*. <https://www.pamatnik-terezin.cz/policejni-veznice-v-male-pevnosti>
- Paměť národa. (2022). *Mnichovská dohoda*. <https://www.pametnaroda.cz/cs/mnichovska-dohoda-2>
- Pásková, M., & Zelenka, J. (2002). *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj.
- Paxton, R. O. (2007). *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Pecka, K. (1990). *Motáky nezvěstnému*. Brno: Atlantis.
- Perspectives, Oxford: Elsevier, 217-228.
- Perspectives, Oxford: Elsevier, 217-228.
- Ploky, S. (2019). *Černobyl: historie jaderné katastrofy* (P. Kovařík, překl.). Brno: Jota.
- Projekt Austerlitz. (2022). <https://www.austerlitz.org/cz/>
- Reichl, M. (2004). *Cesty osudu*. Cheb: Svět křídel.
- Robinson, P., Heitmann, S., & Dieke, P. (2011). *Research Themes for Tourism*. Willingford: CAB International.
- Rojek, C. (1993). *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*. London: Macmillan Palgrave.
- Sabbaghi, A., & Vaidyanathan, G. (2004). SWOT analysis and theory of constraint in information technology projects. *Information systems education journal*, 2(23), 1–19.
- Sattler, R. (2018). *„Hdriové. ‘ Na památníku heydrichiády je překlep, ví se o něm čtyři roky. https://www.lidovky.cz/domov/hdriove-pamatnik-heydrichiady-zdobi-chyba-v-anglictine-vi-se-o-ni-ctyri-roky.A180713_170737_In_domov_rsa*
- Sedláčková, H., & Buchta, K. (2006). *Strategická analýza* (2. vyd.). Praha: Grada.
- Seibt, F. (1996). *Německo a Češi: Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia.
- Sharpley, R. (2005). Travels to the Edge of Darkness: Toward a Typology of Dark Tourism. In C. Ryan et al. (eds.), *Taking Tourism to the Limits: Issues, Concepts and Managerial Perspectives*, pp. 217–228. Oxford: Elsevier.

- Smoleň, K. (2008). *Státní muzeum v Osvětimi: Auschwitz Birkenau průvodce*. Osvětim: Nakladatelství státního muzea v Osvětimi.
- SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl. Výpověď Gerharda Schmecktahla z 28. července 1946.
- Soini, K., & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse of cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223.
- Stehlík, E. (2017). *Jan Kubiš: nezastaví mne ani to nejhorší...* Polnička: Tváře.
- Stone, P. (2006). A Dark Tourism Spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *An Interdisciplinary International Journal*, (54), 145–160.
- Šácha, T. (2022). *V Terezíně se zhroutila další část poničených kasáren, oprava památky by podle starosty stála přes miliardu*. https://www.irozhlas.cz/zpravodomov/terezin-propadla-strecha_2206291509_mfk
- Šípek, J., Kacetl, J., & Štýrský, J. (2012). Vybrané psychologicko-sociologické souvislosti cestování. *Czech Journal of Tourism*, 1(1), 18–29.
- Šolc, J. (1991). *Bylo málo mužů*. Praha: Merkur.
- Šolc, J. (2005). *Přijedeme za svítání*. Praha: Naše vojsko.
- Tarlow, P. (2005). Dark tourism: The appealing dark side of tourism and more. In M. Novelli (ed.), *Niche tourism, contemporary issues trends and cases* (pp. 47–58). Oxford: Elsevier.
- U.S. Strategic Bombing Survey. (1946, 19. červen). *The Effects of the Atomic Bombings of Hiroshima and Nagasaki*. <http://large.stanford.edu/courses/2016/ph241/xu1/docs/dolier.pdf>
- Ulmanová, H., & Novotná, K. (2002). *Americká židovská literatura: sborník přednášek Hany Ulmanové z cyklu Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze říjen 2001 až červen 2002*. Praha: Židovské muzeum v Praze.
- Urban, O. (1986). *Vzpomínka na Hradec Králové*. Praha: Panorama.
- Utitz, E. (1947). *Psychologie života v terezínském koncentračním táboře*. Praha: Dělnické nakladatelství.

Vaněk, R., Brundtland, G. H., & Korčák, P. (1991). *Naše společná budoucnost: Světová komise pro životní prostředí a rozvoj*. Praha: Academia.

Vondrová, J. (2013). *Reforma? Revoluce? Pražské Jaro 1968 a Praha*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Výroční zpráva Památníku Terezín za rok 2021.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.

Zelenka, J. & Pásková, M. (2012). *Výkladový slovník cestovního ruchu* (2. přeprac. a dopl. vyd.). Praha: Linde.

III. SEZNAM ZKRATEK

NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu)

IV. SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Metoda matematického vyhodnocení SWOT analýzy.....	6
Tabulka 2: Náklady v roce 2021	36
Tabulka 3: Výnosy v roce 2021	36
Tabulka 4: Návštěvnost Památníku Terežín v roce 2021	37
Tabulka 5: Návštěvnost v Malé pevnosti v roce 2021	37
Tabulka 6: Návštěvnost v Muzeu ghetta v roce 2021	38
Tabulka 7: Přehled návštěvnosti dle států za rok 2021 – prvních 15 států	38
Tabulka 8: Vzdělávací činnost Památníku Terežín v roce 2021	41
Tabulka 9: Náklady z hospodářské činnosti v roce 2021	45
Tabulka 10: Výnosy z hospodářské činnosti v roce 2021	45
Tabulka 11: Mimosrozměrové zdroje financování	46
Tabulka 12: Projekty financované ministerstvem (Kulturní aktivity a další)	46
Tabulka 13: Mzdové náklady	46
Tabulka 14: Plnění rozpočtu	46
Tabulka 15: Celková návštěvnost Památníku Lidice za rok 2021	47
Tabulka 16: Návštěvnost památníku Ležáky v roce 2021	48
Tabulka 17: Počet uspořádaných svateb v letech 2005–2019.....	50
Tabulka 18: SWOT analýza Terežín	53
Tabulka 19: SWOT analýza Lidice a Ležáky	57
Tabulka 20: SWOT analýza chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze.....	61

V. SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Motivace k temnému cestovnímu ruchu	9
Obrázek 2: Typy temné turistiky	11
Obrázek 3: Místa temné turistiky.....	13
Obrázek 4: Trvale udržitelný rozvoj.....	14
Obrázek 5: Kultura v udržitelném rozvoji	14
Obrázek 6: Kultura pro udržitelný rozvoj.....	14
Obrázek 7: Kultura jako udržitelný rozvoj	14

VI. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Terezín	I
Příloha 2: Lidice a Ležáky	X
Příloha 3: Pravoslavný chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze	XVI

VII. PŘÍLOHY

Příloha 1: Terezín

Obrázek 8: Vstupní cedule do Malé pevnosti Terezín

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 9: Vstupní brána do Malé pevnosti Terezín

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 10: Otevírací doba Malé pevnosti

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 11: Varianty vstupného

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 12: Možnost průvodce v různých jazycích

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 13: Bankomat v areálu Malé pevnosti

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 14: Vnitřní prostory obchodu se suvenýry

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 15: Vnitřní prostory obchodu se suvenýry

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 16: Vnitřní prostory obchodu se suvenýry

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 17: Panský dům

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 18: Prostory muzea v Malé pevnosti

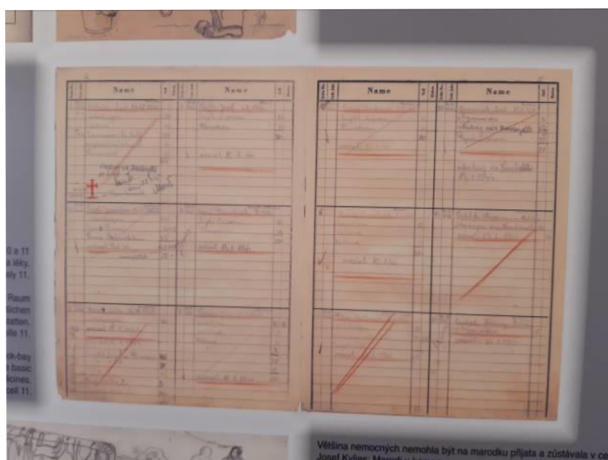
Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 19: Prostory muzea v Malé pevnosti

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 20: Ukázka knihy vedené na marodce

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 21: Kammer – Sklad oděvů

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 22: I. dvůr

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 23: Svolávací zvon

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 24: Místnost pro muže

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 25: Sprchy v Malé pevnosti

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 26: Stroj na prádlo

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 27: Zdravotnické zařízení

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 28: Umývárna

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 29: Podzemní chodby

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 30: Popraviště

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 31: Cely na IV. dvoře

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 32: Hřbitov u Malé pevnosti

Zdroj: vlastní fotografie

Příloha 2: Lidice a Ležáky

Obrázek 33: Areál vypálené obce Lidice

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 34: Lidice před rokem 1942, Výstavní síň Pod Tribunou

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 35: Ukázka z výstavy ve výstavní síni In Memoriam

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 29: Na tomto místě stával první dům v původních Lidicích, ve kterém bylo zřízeno velitelství gestapa k likvidaci obce

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 30: Pomník dětským obětem války

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 361: Společný hrob 173 lidických mužů popravených německými nacisty 10. června 1942

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 37: Pozůstatky zdi Horákova statku, kde bylo zastřeleno 173 mužů

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 38: Místo, na kterém bývala škola

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 39: Kostel sv. Martina

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 35: Původní hřbitov Lidic

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 36: Růžový sad

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 40: Symboly zničených měst během II. světové války

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 38: Lidická galerie

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 39: Rodinný dům č. p. 116

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 40: Ležáky

Zdroj: vlastní fotografie

Příloha 3: Pravoslavný chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze

Obrázek 41: Venkovní zeď kostela s patrnými stopami po střelbě

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 41: Vstup do chrámu sv. Cyrila a Metoděje

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 42: Kůr, na kterém parašutisté sváděli boj proti jednotkám SS

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 43: Národní památník hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 44: Stálá expozice v Národním památníku hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 45: Stálá expozice v Národním památníku hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 46: Stálá expozice v Národním památníku hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 48 Vstup do krypty, ve které se parašutisté ukrývali

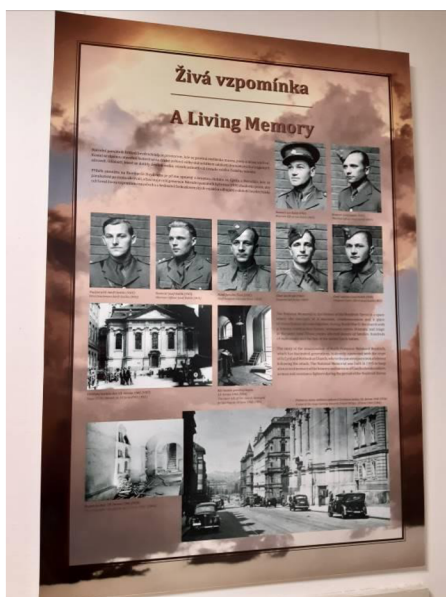
Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 47: Busty Jana Kubiše a Josefa Gabčíka

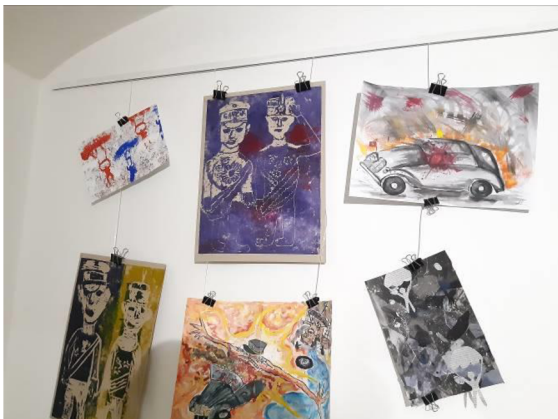
Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 5048: Stálá expozice v Národním památníku hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 51: Výtvary žáků základních a středních škol soutěže Operace Anthropoid

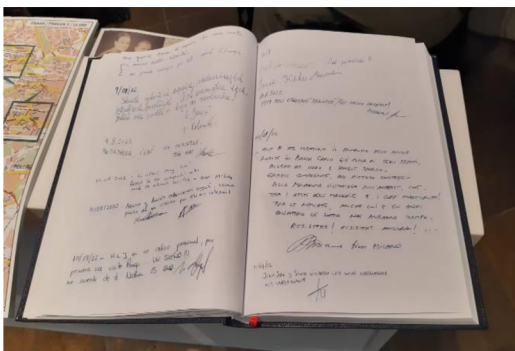
Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 49: Výtvary žáků základních a středních škol soutěže Operace Anthropoid

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 50: Návštěvní kniha Národního památníku hrdinů heydrichiády

Zdroj: vlastní fotografie